

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Gretos Lebednykaitės
V kurso, viešosios teisės
Studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Seimo Etikos ir procedūrų komisijos teisinės padėties pagrindai
Basics of the Legal Status of the Ethics and Procedures Commission of the
Parliament**

Vadovas: Prof. dr. (HP) Egidijus Šileikis
Recenzentas: Asist. Dr. Rūta Bakševičienė

Vilnius
2023

Anotacija

Parlamentarų profesinės etikos klausimai reikšmingi kiekvienam asmeniui, kuris siekia, kad jo politinė valia, įgyvendinama per parlamento atstovus, nebūtų iškreipta. Demokratinėje visuomenėje itin svarbu išlaikyti pasitikėjimą valdžia, užtikrinant efektyvią sistemą, reguliuojančią etikos ir procedūrų reikalavimų laikymąsi. Tyrimo objektas – parlamentarų veiklos priežiūrą įgyvendinančios Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimas ir veikla, istorinė raida, užsienio parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas. Darbe išanalizuotas profesinės etikos tarpdiscipliniškumas, istorinis bei aktualus parlamentarų etikos ir procedūrų reglamentavimas, etikos ir procedūrų nuostatų taikymas Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veikloje, parlamentarų etikos reguliavimas užsienio kontekste.

Reikšminiai žodžiai: parlamentarų etika, nepriekaištinga reputacija, etikos kodeksas, interesų konfliktas.

Annotation

Matters of the professional ethics of parliamentarians are significant for every person who seeks to ensure that his political will, implemented through a representative of the parliament, is not distorted. In a democratic society, it is extremely important to maintain trust in government by ensuring an effective system that regulates compliance with ethical and procedural requirements. The object of the research is the regulation and activities of the Ethics and Procedures Commission of the Parliament, which supervises the activities of parliamentarians, its historical development, regulation of ethics and procedures of foreign parliamentarians. The thesis analyses the interdisciplinarity of professional ethics, the historical and current regulation of ethics and procedures of parliamentarians, the application of ethics and procedure regulations in the activities of the Ethics and Procedures Commission of the Parliament, the regulation of parliamentarian ethics in a foreign context.

Keywords: Parliamentary Ethics, impeccable reputation, Code of Conduct, conflict of interests.

TURINYS

Įvadas	4
1. Etikos ir procedūrų tarpdisciplininiai aspektai.....	6
1.1. Teisėjų etika.....	6
1.2. Advokatų etika.....	9
1.3. Valstybės tarnautojų etika.....	12
2. Seimo etikos ir procedūrų reguliavimo istorinė raida.....	17
3. Parlamentinės etikos ir procedūrų aktualūs reglamentavimo pagrindai	21
4. Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2017 – 2023 m. veiklos apžvalga	30
5. Parlamentarų etikos reguliavimo lyginamieji aspektai užsienio kontekste	38
5.1. Parlamentarų etikos reguliavimas Prancūzijoje	38
5.2. Parlamentarų etikos reguliavimas Kanadoje	39
5.3. Parlamentarų etikos reguliavimas Didžiojoje Britanijoje	41
Išvados	44
Šaltinių sąrašas.....	46
Santrauka.....	52
Summary	54

Ivadas

Etika visuomet buvo žmonių gyvenimo, visuomenės santvarkos dalis – besikeičiant sociumo pasaulėžiūrai, kartu keitėsi ir etikos pagrindai. Kilusi iš filosofijos mokslo, etika pasižymi dideliu tarpdiscipliniškumu ir gali būti sietina su „etiketo“, „estetikos“ sąvoka – tobulumo, grožio, teisingumo samprata. Vertinant siaurąją prasme, etika apibrėžiama per taikomąją etiką, kilusią iš profesinės etikos, kurios šaknys glūdi viduramžių gildijose. Parlamentinėje etikoje, kaip bendrosios etikos dalyje, pinasi teisė ir filosofija, o jos reglamentavimas turi kur kas trumpesnę ir labiau apibrėžtą istoriją.

Temos aktualumas, originalumas. Parlamentinės etikos ir procedūrų klausimai yra itin reikšmingi demokratinėje visuomenėje, kadangi užtikrina konstitucinės nuostatos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms įgyvendinimą, teisinės valstybės, gero administravimo ir kitus principus. Tai lemia parlamentarų veiklos priežiūrą vykdančios Seimo Etikos ir procedūrų komisijos, jos reglamentavimo pagrindų svarbą. Vis dėlto, Seimo narių etikos ir procedūrų klausimai teisės doktrinoje yra beveik nenagrinėti (palyginimui, tiek advokatų, tiek teisėjų, notarų, valstybės tarnautojų etiką nagrinėjančių publikacijų nestinga), o darbų, skirtų išskirtinai Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimui ar veiklai nagrinėti, apskritai nėra. Toks mokslinių darbų trūkumas stebina, kadangi parlamentarų etika, kitaip, nei, pavyzdžiui, advokatų etika, turi įtaką kiekvienam įstatymų leidžiamojame valdžioje atstovaujama asmeniui. Kiekvienas ginčas dėl etikos ar procedūrų Seime atsiduria Seimo Etikos ir procedūrų komisijoje, plačiai skamba žiniasklaidoje. Tačiau daugiausiai nagrinėjami tik Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veiklos rezultatai - priimami sprendimai, o ne pačios komisijos teisiniai pagrindai.

Darbo tikslas. Atskleisti Seimo Etikos ir procedūrų komisijos teisinius pagrindus.

Darbo uždaviniai.

- 1) Iširti Seimo Etikos ir procedūrų komisijos teisinio reguliavimo istorinę raidą;
- 2) Išanalizuoti etikos ir procedūrų tarpdisciplininius aspektus kitų subjektų atžvilgiu;
- 3) Išskirti parlamentinės etikos ir procedūrų reglamentavimo pagrindus;
- 4) Išanalizuoti Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veiklą 2017 - 2023 m. laikotarpiu;
- 5) Palyginti Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimą užsienio parlamentinės etikos kontekste

Darbo objektas. Parlamentarų veiklos priežiūrą įgyvendinančios Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimas ir veikla, istorinė raida, Lietuvos ir užsienio parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas. Nors darbo tema apima tiek etiką, tiek procedūrą, autorė daugiau dėmesio skiria parlamentinės etikos reguliavimui, jos

pagrindams (tačiau procedūros plačiau nagrinėjamos 4 ir 5 darbo dalyse). Paminėtina, kad, ginčų atveju, parlamentarų etikos ir procedūrų dažnai neįmanoma atskirti, kadangi Seimo nario padaryti procedūriniai pažeidimai pripažįstami ir parlamentarui taikomų etikos reikalavimų pažeidimu.

Tyrimo metodai. Uždaviniams įgyvendinti pasitelkti istorinis, lingvistinis, lyginamasis, plečiamasis aiškinamasis, dokumentų analizės bei sisteminės analizės metodai.

Istorinis metodas padėjo atskleisti Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimo raidą; lingvistinis metodas pasitelktas aiškinant etikos ir procedūrų kaip socialinio, teisinio reiškimo sampratą; lyginamasis metodas naudotas atskleidžiant Seimo Etikos ir procedūrų komisijos bei Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos ypatumus; plečiamasis aiškinamasis, dokumentų analizės bei sisteminės analizės metodai panaudoti analizuojant įvairius teisės aktus, doktriną ir teismų praktiką, susijusią su Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimo specifika.

Svarbiausi šaltiniai. Seimo Statutas, Seimo Etikos ir procedūrų komisijos sprendimai, Seimo Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklės, Valstybės politikų elgesio kodeksas, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas, Konstitucinio teismo nutarimai, Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktika, specialioji literatūra, monografijos, studijos, vadovėliai, straipsniai specialiuosiuose leidiniuose.

1. Etikos ir procedūrų tarpdisciplininiai aspektai

Etikos ir procedūrų tarpdiscipliniškumas neturėtų stebinti – būtinybė sukurti teorijoje egzistuojančių moralinių imperatyvų realaus įgyvendinimo mechanizmą visuomet buvo aktuali tiek valstybės valdyme dalyvaujančių asmenų, tiek ir kitų profesijų (teisėjų, notarų, anstolių, gydytojų) atstovams. Atitinkamai, etikos ir procedūriniai aspektai yra apibrėžiami šių asmenų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Aukštesnių etikos reikalavimų bei jų laikymosi užtikrinimo mechanizmo taikymas atitinkamų profesijų atstovams atspindi didesnius visuomenės lūkesčius jų atžvilgiu, būtinybę išlaikyti visuomenės pasitikėjimą. Prof. Vytauto Šlapkausko žodžiais, *profesinė etika yra pamatinė teisinės profesijos viešojo ir vidinio įvaizdžio išraiška* (Šlapkauskas, 2008). Be to, aukštesni etikos reikalavimai yra implikuoti esminių atitinkamų profesijų veikloje taikomų vertybių, kaip atsakomybės, teisingumo, sąžiningumo bei vidinio moralinio siekio rūpintis ne tik asmeniniais, bet ir visuomeniniais interesais (Ruzgytė, 2017).

1.1. Teisėjų etika

Teisėjų etika – viena profesinės etikos sričių, kurios objektas – teismų ir teisėjų veiklai, elgesiui būdingos etikos normos, kurios svarbios įgyvendinant konstitucinę nuostatą – teisingumo vykdymą. Teisėjo veikla įvairiapusiai susijusi su profesinės etikos nuostatomis: išoriškai – darbo organizavimas, bendravimas su proceso šalimis (mandagumas, pareigingumas, punctualumas, operatyvumas), ir iš vidaus kylančių vertybinių nuostatų puoselėjimas priimant sprendimus (nešališkumas, teisingumas) (Navickienė, 2018, p. 359). Esminiai reikalavimai teisėjams nustatyti Lietuvos Respublikos Teismų įstatyme (toliau – Teismų įstatymas) ir Lietuvos Respublikos Teisėjų etikos kodekse (toliau – Teisėjų etikos kodeksas). 2006 m. birželio 28 d. priimto Teisėjų etikos kodekso tikslas – apibrėžti veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjas, vykdydamas teisės aktuose nustatytas funkcijas ir laisvu nuo tiesioginių funkcijų vykdymo metu; įtvirtinti, kad teisingumas ir kitos bendrai priimtose žmogiškosios vertybės teismų veikloje turi prioritetą; didinti visuomenės pasitikėjimą teismais ir teisėjais, kelti jų autoritetą. Šame kodekse numatyti ir išvardinti pagrindiniai principai: pagarba žmogui, pagarba ir lojalumas valstybei, teisingumas ir nešališkumas, nepriklausomumas, konfidencialumas, skaidrumas ir viešumas, sąžiningumas ir nesavanaudiškumas, padorumas, pavyzdingumas, pareigingumas, solidarumas, profesinės kvalifikacijos kėlimas (Spaičienė, 2010, p. 23). Pažymėtina, kad Teisėjų etikos kodekse reglamentuotas teisėjų elgesys tiek atliekant

tiesiogines pareigas, tiek nesusijęs su tiesioginių pareigų atlikimu (ne darbo metu). Teismų įstatymo 51 straipsnyje, tarp kitų kvalifikacinių reikalavimų teisėjui, teisėjui įtvirtintas nepriekaištingos reputacijos reikalavimas. Teismų įstatymo 52 straipsnyje pateikiamos sąlygos, nurodančios, kada teisėjas laikomas pažeidusiu minėtą reikalavimą: asmuo pripažįstamas padaręs nusikalstamą veiką; asmuo atleistas už tarnybinės ar profesinės veiklos pažeidimą ar su teisėsauga susijusios pareigybės ar valstybės tarnybos ir po atleidimo nepraėjo penki metai; asmuo piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu; ir sąlyga, susijusi su Teisėjų etikos kodeksu – asmuo neatitinka kitų teisėjų etikos taisyklių reikalavimų.

Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimas – vienas iš trijų pagrindų kilti teisėjo drausminei atsakomybei (Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 83 str.). Paminėtina, kad kitas pagrindas teisėjo drausminei atsakomybei kilti – teisėjo vardą žeminantis poelgis – glaudžiai susijęs su teisėjų etikos pažeidimu, kadangi teisėjui nesilaikant etikos nuostatų neišvengiamai pažeminamas ir teisėjo vardas. Šiame kontekste paminėtina J. Paužaitės-Kulvinskienės mintis, kad *teisėjo profesinė etikos ir atsakomybės įvertinimo modelis įtakoja pasitikėjimą teismų sistema, tad drausminės procedūros dėl teisėjų – tai jautriausi su teismų nepriklausomumu susiję atvejai. Tačiau ir teisėjų atžvilgiu drausminė tvarka turi būti taikoma su reikiamomis garantijomis, kad nebūtų rizikos, jog ta tvarka galėtų būti naudojama kaip teisėjo veiklos politinės ar socialinių grupių kontrolės sistema* (Paužaitė - Kulvinskienė, 2021). Tai lemia teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistemos suformavimą, kuri privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas, tuo pačiu drausminių priemonių taikymą teisėjams organizuojant taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas (Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas). Teisėjų etikos ir drausmės komisija ir Teisėjų garbės teismas – tai teismų savivaldos institucijos, kuriose sprendžiama, ar teisėjai elgiasi pagal jiems keliamus etikos, drausmės ir garbės standartus, formuojama teisėjų bendruomenės elgesio principų praktika, o jos nesilaikantieji sulaukia atitinkamo įvertinimo (Jokimaitė, Labokaitė, 2022).

Kaip atsakomybės dėl Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimų pavyzdžius galima išskirti procesinių sprendimų surašymo vilkinimą, viešųjų ir privačių interesų konflikto sukėlimą, buvimą neblaiviu viešoje vietoje ir kt. Prie kitų Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimų priskiriami visi Teisėjų etikos kodekse detalizuoti pažeidimai, kuriuos padarius nėra pažeminamas teisėjo vardas. Teoriniu lygmeniu tai padaryti gana sudėtinga, nes tas pats pažeidimas gali ir pažeminti teisėjo vardą, ir ne. Siekiant pateikti teisėjų atsakomybės taikymo pavyzdį, paminėtinas teisėjų garbės teismo sprendimas,

kuriame išaiškinta, kad teisėja pažeidė etikos taisykles, nes sukėlė viešųjų ir privačių interesų konfliktą, kadangi nenusišalino, bet nagrinėjo bylą ir nepranešė teismo pirmininkui, jog bankrutuojančių įmonių administratoriaus atstovas konkrečioje byloje yra jos brolis. Taip pat ji savo brolio prašymu priėmė sprendimą ir kitoje byloje kito teisėjo atostogų metu, nors ši byla teisėjai nebuvo priskirta. Tokiu poelgiu teisėja taip pat pažemino ir teisėjo vardą, nes savo veiksmais šiurkščiai pažeidė Teismų įstatymo 5 str. 1 dalies nuostatas dėl asmens teisės, kad jo byla būtų teisingai išnagrinėta pagal įstatymus sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Teisėja pažeidė bankroto bylos proceso dalyvių teises į nešališką teismą, tuo sudarė sąlygas abejoti teismo nepriklausomumu, teisėjo profesijos garbe ir prestižu, pakenkė teismo autoritetui (Teisėjų garbės teismo 2005 m. liepos 13 d. sprendimas).

Kadangi darbo tema apima ne tik etiką, bet ir procedūras, paminėtinas praktikos, taikant teisėjų drausminę atsakomybę už procedūrinius pažeidimus, pavyzdys - Konstitucinio Teismo išaiškinimas dėl 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo. Šiame išaiškinyje Konstitucinis Teismas pasisakė, kad situacija, kuomet *žemesnės instancijos teismo teisėjo padarytos teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, proceso įstatymų pažeidimai ištaisomi aukštesnės instancijos teismo, pirmiausia rodo, kad teismų instancinė sistema veikia pagal savo paskirtį, o ne tai, kad pakeistą ar panaikintą sprendimą priėmęs teisėjas aplaidžiai atliko savo pareigas ar stokojo reikiamos profesinės kvalifikacijos. Teismų savivaldos institucija negalėtų taikyti teisėjams drausminės atsakomybės už konkretų priimtą sprendimą, nes tai reikštų, kad šiai (šioms) institucijai (-oms) pavesta vykdyti teisėjų sprendimų kontrolę, vertinti jų turinį, taigi būtų paneigta teismų instancinės sistemos esmė, sudarytos prielaidos kištis į teisėjo veiklą vykdant teisingumą, pažeistas konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas. Vis dėlto, tame pačiame išaiškinyje pateikta ir priešinga nuomonė, tuo atveju, jei klaidos, pažeidimai būtų šiurkštūs ir dažni: *jeigu žemesnės instancijos teismo teisėjo sprendimus aukštesnės instancijos teismai keičia ar naikina itin dažnai, juose nuolat yra daromos šiurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, šiurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai, tai gali reikšti, kad teisėjas, vykdydamas teisingumą, netinkamai atlieka savo pareigas (inter alia bylas nagrinėja aplaidžiai, nesigilina į bylos medžiagą) ir (arba) neatitinka jam keliamų profesinės kvalifikacijos reikalavimų. Netinkamas, aplaidus, akivaizdžių kompetencijos stoką rodantis teisėjo elgesys, lemiantis nuolatinį tokių sprendimų, kuriuose daromos teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, proceso įstatymų pažeidimai, priėmimą, yra nesuderinamas su teisėjui keliamais reikalavimais, todėl suteikia pagrindą taikyti teisėjui**

drausminės atsakomybės priemonės, inter alia pripažinti jį savo poelgiu pažeminusiu teisėjo vardą (Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 10 d. išaiškinimas).

1.2. Advokatų etika

Advokato vaidmenyje yra užprogramuotas tam tikras dualizmas: viena vertus, jis yra atstovas, ginantis kliento interesus pasitikėjimo santykių pagrindu, kita vertus, jis – teisingumo įgyvendinimo sistemos dalis, veikiantis teisingumo įgyvendinimo interesais. Toks dvilypumas gerai atspindi advokato, kaip tarpininko tarp teisingumo sistemos ir žmogaus, padedančio realizuoti principą „kur teisė, ten ir jos apsauga“, vaidmenį (Kližentis, 2007, p. 12). Esminiai reikalavimai advokatams nustatyti Lietuvos Respublikos advokatūros įstatyme (toliau – Advokatūros įstatymas) ir Lietuvos Respublikos advokatų etikos kodekse (toliau – Advokatų etikos kodeksas). Advokatūros įstatymas įtvirtina tokius advokatų veiklos pagrindinius principus: advokato veiklos laisvė ir nepriklausomumas; advokatų tarpusavio santykių demokratiškumas, kolegiškumas ir sąžininga konkurencija; advokatų veiklos teisėtumas; kliento paslapties neatskleidimas; lojalumas klientui ir interesų konflikto vengimas; nepriekaištingas elgesys (Advokatūros įstatymo 5 straipsnis). Nepriekaištinga reputacija – tai viena iš būtinųjų sąlygų, kurias turi atitikti asmuo, norintis užsiimti advokato veikla. Minėto įstatymo 8 straipsnyje yra įtvirtinti nepriekaištingos reputacijos netekimo pagrindai, panašūs į pagrindus, nustatytus teisėjams, įskaitant: neišnykusį teistumą ar atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės ir terminą nuo bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės; atleidimą iš darbo, pareigų ar teisės verstis tam tikra veikla netekimą dėl nepriekaištingos reputacijos reikalavimo neatitikimo; atleidimą iš tam tikrų pareigų (teisėjo, prokuroro, advokato, advokatų padėjėjo, notaro, notaro atstovo, antstolio, antstolio atstovo, antstolio padėjėjo, valstybės tarnautojo); piktnaudžiavimą alkoholiu, psichotropinėmis, narkotinėmis ar kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis; neatitikimą asmeniui, kuris verčiasi advokato veikla, taikomų elgesio ir veiklos reikalavimų, nustatytų Advokatų etikos kodekse. Advokatų etikos kodekse apibrėžtos advokato teisės ir pareigos, interesų konflikto vengimas, konfidencialumo pareiga, advokato nepriklausomumas, santykiai su klientu, apmokėjimo už advokato paslaugas ypatumai, klientų lėšų tvarkymo ir laikymo ypatumai, profesinė atsakomybė ir draudimas, tarpusavio santykiai su kitais advokatais, advokatūros organais, bei santykiai su teismais ir kitomis institucijomis. Pažymėtina, kad tam tikri Advokatų etikos kodekse apibrėžti aspektai yra vertintini nevienareikšmiškai. Štai, pavyzdžiui, lojalumo pareiga (vengimas interesų konflikto) – nors advokatui draudžiama konsultuoti, atstovauti, ginti ar veikti

dviejų ar daugiau klientų vardu tuo pačiu klausimu ar toje pačioje byloje, jeigu tų klientų interesai yra priešingi, tačiau nėra aiškesnių standartų, kaip ši pareiga veikia kartu su advokatu dirbančius asmenis: padėjėjus, partnerius, kitus kolegas. Taip pat neaiškumų kyla dėl atstovavimo prieš buvusį ar esamą (kitoje byloje) klientą - Lietuvoje tokio griežto draudimo nėra (tačiau tai nereiškia, kad tokiu būtu nebūtų pažeisti etikos principai) (Čerka, 2011). Advokatų bendruomenėje taip pat pažymima, kad dabartiniais laikais konfidencialumui advokatai neteikia daug reikšmės, kad trūksta advokatų profesinio domėjimosi siekiant užtikrinti, kad jų vykdoma veikla atitiktų Advokato etikos kodekso nuostatas. Itin įdomus aspektas, susijęs su advokatų etika – tai vadinamasis „sėkmės“ mokestis – atlyginimas, priklausantis nuo bylos baigties ir ieškinio sumos ir mokamas tik sėkmingos bylos baigties atveju. Mokslinėje literatūroje keliamas klausimas, ar susitarimas dėl sėkmės mokesčio yra etiškas tuo aspektu, kad advokatas gali susitarti dėl neprotingai didelio teisinių paslaugų atlyginimo. Pažymėtina, kad 1998 m. redakcijos Advokatūros įstatyme buvo įtvirtinta imperatyvi taisyklė, draudžianti dėl advokato užmokesčio susitarti taip, kad šio užmokesčio dalis priklausytų nuo bylos baigties, tačiau, laikui bėgant, įstatymų leidėjas pasirinko liberalesnę poziciją ir leido sėkmės mokestį taikyti tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose. Viena vertus, sėkmės mokestis sudaro sąlygas nepasiturinčiam asmeniui kreiptis į norimą advokatą bei sumokėti jam atlyginimą tik sėkmės atveju, be to, įgyvendinamas sutarties laisvės principas. Kita vertus, advokato nustatytas sėkmės mokestis gali būti itin didelis ir neatitikti protingumo standarto, įtvirtinto ir teismų praktikoje, kuria nustatyta, kad advokato užmokesčio dydis nustatomas atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes (Grigienė, 2012).

Už galimai įvykdytus Advokatūros įstatymo, Advokatų etikos kodekso bei advokatų veiklos pažeidimus, advokatams gali kilti drausminė atsakomybė. Visų pirma tai išplaukia iš Advokatūros įstatymo 5 straipsnio (įtvirtinančio bendrus esminius advokato veiklos principus), 8 straipsnio (reglamentuojančio nepriekaištingos reputacijos kriterijus) nuostatų. Advokatūros įstatymo 25 straipsnyje įtvirtinti advokato veiklos apribojimai sietini su galimu interesų konfliktu. Dalis galimų advokato etikos pažeidimų išplaukia iš Advokatūros įstatymo 39 straipsnio, kuriame detalizuojamos tokios advokato pareigos: teismo posėdžio metu dėvėti mantiją, nuolat tobulinti profesinę kvalifikaciją, Archyvų įstatymo nustatyta tvarka saugoti advokato veiklos dokumentus, savo veikloje laikytis duotos advokato priesaikos ir įstatymų, sąžiningai atlikti savo pareigas, elgtis dorai ir pilietiškai, pateikti atsinaujinusius asmens bei kontaktinius duomenis. Advokatūros įstatymo 42–43 straipsniuose įtvirtinti draudimai – draudimas reklamuotis ir dalyvauti

operatyvinėje veikloje, dirbti ar eiti kitas mokamas pareigas, išskyrus darbą Lietuvos advokatūroje, mokslinę, kūrybinę ir pedagoginę veiklą bei specialias Advokatūros įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas pareigas (kaip juridinio asmens kolegialaus valdymo ar priežiūros organo nario; bankroto, restruktūrizavimo, turto ir palikimo administratoriaus, atlikti patentinio patikėtinio paslaugas ir kt.), kuriuos pažeidus taip pat galėtų būti konstatuoti advokato etikos pažeidimai (Gruodytė et al. 2016). Advokatūros įstatymo 53 straipsnyje įtvirtintos šios drausminių nuobaudų rūšys: pastaba; papeikimas; viešas papeikimas bei siūlymas panaikinti Lietuvos advokatūros sprendimą pripažinti asmenį advokatu (analogiškos drausminių nuobaudų rūšys taikomos ir advokato padėjėjui, pakeičiant tik griežčiausią nuobaudą, kuri šiuo atveju yra išbraukimas iš Lietuvos advokatų padėjėjų sąrašo).

Advokatų garbės teismas yra Lietuvos advokatūros institucija, nagrinėjanti Advokatų tarybos ir Teisingumo ministro iškeltas drausmės bylas advokatams ir advokatų padėjėjams uždaro posėdžio būdu (Advokatūros įstatymo 52 straipsnis). Paminėtina, kad advokatų garbės teismą sudaro 5 nariai, turintys ne mažesnę kaip 10 metų advokato veiklos patirtį, t.y. kitaip nei teisėjų garbės teisme, kurį sudaro ne tik teisėjai, bet ir visuomenės atstovai, advokatų garbės teismo sistema yra uždara. Advokatų drausminės atsakomybės taikymo kontekste paminėtinos dvi drausminės bylos, iškeltos dabartinės teisingumo ministrės Ewelinos Dobrowolskos iniciatyva – drausmės byla advokatui Ignui Vėgelei už pasisakymus viešojoje erdvėje, susijusius su paramos organizavimu COVID-19 pandemijos ir karo Ukrainoje metu bei drausmės byla advokatui Arūnui Kučinskui už pasisakymus viešojoje erdvėje dėl Rusijos Federacijos karinės agresijos prieš Ukrainą. Ignas Vėgėlė drausmės bylos iškėlimo sulaukė už naujienų portale „Delfi“ paskelbtą komentarą, kuriame teigia, kad *„nė vienas subjektas, teikęs paramą ar labdarą per pandemiją, šios pareigos laiku (iki gegužės 1 dienos) neatliko. Gal nebuvo jokios paramos? Tas pats ir su pagalba Ukrainai? Atviras ir viešas klausimas: ar VMI nubaudė kokią įstaigą ar įmonę, gal girdėjome apie patikrinimus? Ne, baikit, kam? Gavai labdaros ir – į užsienį pokerio žaisti. Žiūrėk ir išloši labdaringus pinigus...“* ir tokiais teiginiais galėjo suklaidinti visuomenę, sudarydamas prielaidas nepagrįstai abejoti komentare nurodytų asmenų veiklos sąžiningumu ir skaidrumu ir taip galimai nusižengė jam, kaip advokatų savivaldos veikloje dalyvaujančiam advokatui, taikomiems aukščiausiems etikos reikalavimams. Tuo tarpu Arūnas Kučinskis savo „Facebook“ paskyroje pasisakydamas apie Rusijos Federacijos karinę agresiją prieš Ukrainą teigė, kad *„tai ne karas“*, o *„vykdoma karinė operacija pasireiškianti išskirtiniais taškiniu būdu atakuojant konkrečius karinius objektus, tame tarpe sunaikinant ir biologinio ginklo laboratorijas, civiliniai ir civiliniai objektai nėra jos*

karinės operacijos tikslas“ ir tokiais veiksmais galimai nevykdė advokatams taikomos pareigos laikytis Advokatų etikos kodekso, elgtis dorai ir pilietiškai.

Keltinas klausimas, ar advokatui, veikiant kaip privačiam asmeniui, taikomi tokie patys etikos standartai (juk, pavyzdžiui, teisėjų elgesiui taikomi tam tikri reikalavimai tiek atliekant teisėjo pareigas, tiek už jų ribų)? Štai Advokatų garbės teismo 2018 m. kovo 15 d. sprendimu advokatui buvo paskirtas papeikimas už tai, kad advokatas el. laiške vartojo tokius žodžius kaip: „akmens amžius savivaldybės VŠĮ“, „(duomenys neskelbtini) neišmanėlis“, „nesusipratėliui teisininkas aiškino“, „paslaugus nemokša“, „Paslaugus nemokša patarinėjo sudaryti <.>“, „Dėl šios velniavos mano automobiliui<.>“ ir kt., kurie yra užgaulūs, žeminantys asmens orumą bei institucijos prestižą. Advokatas apskundė šį papeikimą, teigdamas, kad naudodamas šias sąvokas jis veikė kaip fizinis asmuo, laiško turinys buvo siejamas su kontoros interesais. Visgi, nei Vilniaus apygardos, nei Vilniaus apeliacinio teismo tokie argumentai neįtikino – buvo išaiškintina, kad tokiais veiksmais advokatas *diskreditavo advokato vardą ir pažeidė etikos normas, nes pagarbus, dalykiškas ir korektiškas bendravimas bei elgesys reikalaujamas visuose advokato statusą turinčio asmens veiksmuose, tuo labiau kai atitinkamus veiksmus ieškovas atliko akcentuodamas savo, kaip advokato, statusą* (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 9 d. nutartis). Užsienyje taip pat egzistuoja nemažai pavyzdžių, kuomet advokatų profesinės etikos reikalavimai yra išplečiami į advokatų privačius gyvenimus. Pavyzdžiui, JAV Niujorko valstijos advokatūra pritaikė drausminę nuobaudą advokatui, kuris dvejus metus apgaudinėjo nuomotoją, t. y. jam nepranešė, kad mirė advokato sesuo, ir gyveno mirusios sesers nuotame bute. Kitas atvejis – advokatas neišlaikė savo vaikų ir dėl to buvo pašalintas iš Niujorko valstijos advokatūros. Jungtinės Karalystės advokatūra nubaudė 32 metus praktikavusį advokatą už jo nepagarbius, įžeidžiančius teiginius socialiniuose tinkluose, kurie nebuvo susiję su jo profesine veikla. Advokatui dėl to pasiskundus teismui, Karališkasis teisingumo teismas atmetė jo skundą ir pabrėžė, kad visuomenė iš advokatų ir advokatų bendruomenė iš jos narių tikisi aukštesnių elgesio standartų. Reikėtų paminėti ir draudimą advokatui turėti lytinių santykių su klientu, įtvirtintą tokių JAV valstijų, kaip Kalifornija, Florida, Oregonas, Minesota, Ajova ir kt., advokatų elgesio (etikos) kodeksuose (Foigt – Norvaišienė, 2020).

1.3. Valstybės tarnautojų etika

Viešojo sektoriaus etika yra daugiau veikla negu statusas. Etiško elgesio skatinimas reiškia ne vien tai, jog sudaromas taisyklių, kurių reikia laikytis, sąrašas, ar nustatoma, kokio

statuso būtina siekti. Tai yra vyksmas, valdymo procesas, kuriuo paremtas valdžios darbas. Jis yra svarbus valdymo funkcionavimui, raidai bei įvaizdžiui (Specialiųjų tyrimų tarnyba, 1996). J. Palidauskaitė pažymi, kad viešojo administravimo etika – atskira etikos mokslo dalis, kurios objektas yra valstybės tarnautojų, atskirų organizacijų priimti sprendimai ir veiksmai, nagrinėjamos ne tik atskiros etikos teorijos, kurios gali būti pritaikytos viešajame gyvenime, bet ir vertybės, principai, kuriais remiantis turi būti priimami sprendimai ir atliekami veiksmai (Palidauskaitė, 2011, p. 31). Dar tapdama Europos Tarybos ir Europos Sąjungos nare, Lietuva įsipareigojo, kad jos viešojo administravimo sistema atitiks administravimo principus, pripažįstamus ir taikomus demokratinėse valstybėse, tad Lietuvos valstybės tarnautojams aktualus ir „Europos tinkamo administravimo elgesio kodeksas“. Jame paaiškinama, kaip tinkamo administravimo teisė pasireiškia praktiškai ir ko konkrečiai piliečiai gali tikėtis iš Europos Sąjungos administracijos. Minėtame kodekse akcentuojami principai, kartu yra ir vienos pagrindinių etinių vertybių – teisėtumas, diskriminacijos nebuvimas, proporcingumas, piktnaudžiavimo galia nebuvimas, nešališkumas ir nepriklausomumas, objektyvumas, sąžiningumas (Vitkauskaitė, 2009). Bendrieji valstybės tarnybos etikos principai ir reikalavimai asmenims, dirbantiems valstybinėje tarnyboje, įtvirtinti Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatyme (Viešojo administravimo įstatymas), Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme (toliau – Valstybės tarnybos įstatymas), Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo įstatyme (toliau - VPIDĮ), ir Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatyme bei jo darbo reglamente. V. Andriulio nuomone, pastarasis teisės aktas yra *vienas iš pirmųjų tokio pobūdžio dokumentų bandant įtvirtinti demokratijos principus postkomunistinėje, tuo labiau Pabaltijo šalių pookupacinėje erdvėje, kur žmonėms 50 metų buvo diegiamas būtinumo tarnauti vienai partijai, kaip neklystančiai ir tariamai atstovaujančiai visai pažangiai žmonijai, sindromas* (Andriulis, 2002).

Valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnyje nurodyti pagrindiniai valstybės tarnautojų veiklos ir tarnybinės etikos principai: atsakomybė, atvirumas, efektyvumas, kūrybingumas, lankstumas, lojalumas valstybei, nesavanaudiškumas, sąžiningumas ir nešališkumas, padorumas, pagarba žmogui ir valstybei, politinis neutralumas, profesionalumas, teisingumas, viešumas ir skaidrumas. Valstybės tarnautojams taip pat taikomas nepriekaištingos reputacijos reikalavimas, Valstybės tarnybos įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinti atvejai, kuriais asmuo būtų nelaikomas nepriekaištingos reputacijos. Minėtame įstatyme taip pat įtvirtinta, kad valstybės tarnautojui draudžiama užsiimti bet kokia veikla, jeigu tai sukelia viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktą valstybės tarnyboje, tačiau detaliau veiklos nėra išvardytos. Viešojo administravimo įstatyme taip pat nurodyti viešojo

administravimo principai, iš kurių etikos kontekste atskirai paminėtinas nepiktnaudžiavimo valdžia, skaidrumo, lygiateisiškumo principas, o procedūrų kontekste – draudimo keisti į blogąją pusę, išsamumo, proporcingumo ir vieno langelio principai. Pažymėtina, kad statutinė tarnyba, kaip ypatinga valstybės tarnybos dalis, turi specializuotą reguliavimą, taigi prioritetas taikomas ne Valstybės tarnybos įstatymui, o įstatymais patvirtintiems statutams. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statute yra nustatyta, kad pareigūnų tarnybinės etikos principus nustato centrinių statutinių įstaigų vadovai (Vidaus tarnybos statuto 3 str. 2 d.). Taigi, statutinių pareigūnų etika, be visų aukščiau minėtų teisės aktų, dar reglamentuojama ir specifinių etikos kodeksų, pavyzdžiui Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso nuostatomis, valstybinės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos etikos kodekso nuostatomis.

Valstybės tarnautojai už tarnybinius nusižengimus, išskyrus mažareikšmius tarnybinius nusižengimus, traukiami tarnybinę atsakomybę (Valstybės tarnybos įstatymo 32 str. 1 d.). Už tarnybinius nusižengimus valstybės tarnautojui gali būti skiriama viena iš šių tarnybinių nuobaudų: pastaba, papeikimas, griežtas papeikimas, atleidimas iš pareigų. Šiurkštus papeikimas gali būti skiriamas už: 1) elgesį, susijusį su tarnybinių pareigų atlikimu, diskredituojantį valstybės tarnybą, menkinantį įstaigos ar tarnautojo reputaciją, žeminantį žmogaus orumą; pažeidžiantį žmonių konstitucines teises 2) valstybės ar tarnybos paslapties atskleidimą; 3) korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas; 4) šiurkštų VPIDĮ pažeidimą; 5) dalyvavimą su valstybės tarnyba nesuderinamoje veikloje; 6) nebuvimą tarnyboje vieną ar daugiau darbo dienų be pateisinamos priežasties; 7) buvimą tarnybos metu neblaiviam ar apsvaigusiam nuo psichotropinių medžiagų, taip pat ir ne tarnybos metu, jei toks elgesys įžeidžia žmogaus orumą ar diskredituoja institucijos autoritetą; 8) piktnaudžiavimas tarnyba 9) valstybės ar savivaldybės lėšų ir turto apskaitos pažeidimas, turėjęs reikšmingą įtaką; 10) įsiteisėjusių teismo sprendimų, susijusių su valstybės tarnautojo pareigomis, nevykdymas. (Valstybės tarnybos įstatymo 33 str.).

Etikos principų laikymąsi valstybės ar savivaldybės institucijose prižiūri atitinkamos institucijos vadovas (valstybės tarnautoją į pareigas priimančias asmuo), kuris, gavęs pagrįstą skundą, kad kuris nors pavaldinys nesilaiko minėtų taisyklių, turi atlikti tarnybinių jo veiklos patikrinimą. Taigi, pagrindinis tarnybinės etikos priežiūros ir kontrolės subjektas yra valstybės ir savivaldybių institucijų vadovai. Tarnybinis patikrinimas gali būti pavestas ministerijos administraciniam padaliniiui arba sudaroma komisija, arba tyrimą atlieka institucijos/įstaigos vadovas. Tarnybinės etikos priežiūros subjektais taip pat laikytini Seimo kontrolieriai (tiriant galimą biurokratizmą ir piktnaudžiavimą), administracinių ginčų komisijos (Viešojo administravimo įstatymo nuostatų laikymosi srityje) ir

administraciniai teismai, atskirų institucijų tarnybinės etikos komisija, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (viešųjų ir privačių interesų konfliktų kontekste).

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) nagrinėjo bylą, kurioje statutinis valstybės tarnautojas buvo atleistas iš vidaus tarnybos už pareigūno vardo pažeminimą dėl jo gyvenamojoje vietoje kratos metu rastų be leidimo laikomų šaudmenų, didelio kiekio dyzelinio kuro neregistruotose talpyklose, laivų degalų. Pažymėtina, kad teismų doktrinoje išaiškinta, jog pareigūno vardo pažeminimas yra savarankiškas ir pakankamas pagrindas atleisti pareigūną iš vidaus tarnybos. Pareigūnas byloje subjektyviai nesutiko su nustatytais faktais, teigė, kad išvardytus objektus įsigijo jo sutuoktinė ir brolis, tačiau apie tai įrodymų nepateikė. LVAT išaiškino, kad pareigūnas negalėjo nežinoti apie aukščiau nurodytus jo nuosavybėje laikomus objektus ir *toks pareigūno elgesys, kuriais pažeidžiami teisės normų imperatyvūs reikalavimai, laikytinas nesiderinančiu su visuomenėje galiojančiomis moralės nuostatomis bei visuomenės teisėtais lūkesčiais, kurių visuomenė tikisi iš statutinių pareigūnų pareigūno elgesio, sukelia neigiamas pasekmes institucijos reputacijai, mažina visuomenės pasitikėjimą ja, todėl pritaikyta atsakomybė už pareigūno vardo pažeminimą – atleidimas iš vidaus tarnybos – laikytina adekvačia ir proporcinga priemone*. Taigi, statutinių pareigūnų padaromi etikos, moralinių nuostatų pažeidimai vertinami tikrai griežtai – net tiesioginių pareigų nevykdant padaromi teisės normų pažeidimai gali būti vertinami kaip pareigūno vardo pažeminimas, kas sudaro pakankamą pagrindą atleidimui iš tarnybos (Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. nutartis).

Kaip jau minėta, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija atlieka valstybės tarnautojų privačių interesų deklaravimo stebėseną. Kadangi darbo tema apima ne tik etiką, bet ir procedūrinius aspektus, paminėtina LVAT 2020 m. spalio 14 d. nutartis dėl Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos kompetencijos ir jos veiklai keliamų reikalavimų. Byloje buvo skundžiamas Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas rekomenduoti Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro (toliau – LNOBT) direktoriui skirti drausminę nuobaudą ir spręsti klausimą dėl nuolatinio interesų konflikto pašalinimo dėl tokių LNOBT direktoriaus veiksmų: nedeklaravimo apie bendrovę „Riverside music limited“, iš kurios jis gauna pajamas, taip pat sutarčių sudarymu tarp LNOBT ir jo vadovaujamos bendrovės VšĮ „Vilniaus festivaliai“. Visgi, šioje byloje pagrindinis akcentas dedamas Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos procedūriniais pažeidimams: 1) netinkamam informavimui apie tyrimą – nenurodytos tyrimo faktinės aplinkybės, neapibrėžtos tyrimo ribos, aiškiai nesuformuluota, koks pažeidimas galimai padarytas. LVAT pabrėžė, kad prašymas pateikti duomenis nėra tolygus tinkamam informavimui apie tyrimą; 2) neužtikrintai pareiškėjo

teisei būti išklausytam – iki sprendimo priėmimo asmeniui nebuvo sudarytos galimybės tinkamai ir veiksmingai pareikšti savo nuomonę bei paaiškinti reikšmingas aplinkybes; 3) abejonės dėl teismo nepriklausomumo ir nešališkumo - pareiškėjo klausimą dėl tarnybinės etikos pažeidimo išnagrinėjo institucija, kurios pirmininkas, dalyvavęs priimančiam Sprendimui, buvo paskirtas ne pagal teisės aktuose nustatytą tvarką. Remiantis aukščiau nurodytu, LVAT sprendė, kad buvo pažeistas teisės į gynybą principas, gero administravimo principas, ir Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimą panaikino. Taigi, didelis dėmesys, Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijos atliekant tyrimus, turi būti skiriamas procedūriniam reikalavimams, kadangi, jų tinkamai neįgyvendinus, tai gali būti pagrindas panaikinti komisijos sprendimus.

Apibendrinant, profesijoms, kurių veikla susijusi ne tik su asmeniniais, bet ir su visuomeniniais interesais, būtina išlaikyti visuomenės pasitikėjimą, todėl joms taikomi aukštesni etikos reikalavimai, kurių laikymosi užtikrinimui sukurta speciali sistema. Tiek teisėjų, tiek advokatų ir valstybės tarnautojų veikloje įtvirtintos etikos normos, socialinio vertybės atspindintys principai bei nepriekaištingos reputacijos reikalavimas. Atskirai paminėtini tokie taikomosios etikos reguliavimą įtvirtinantys teisės aktai nagrinėtų subjektų aspektu: teisėjų etikos kodeksas, advokatų etikos kodeksas, atskiri statutinių pareigūnų etikos kodeksai, VPIDĮ. Atitinkamai suformuota ir etikos pažeidimų nagrinėjimo sistema: teisėjų etikos ir procedūrų pažeidimus nagrinėja teisėjų etikos ir drausmės komisija bei teisėjų garbės teismas, advokatų – advokatų garbės teismas, valstybės tarnautojų – institucijų/įstaigų viduje suformuotos komisijos/vadovas, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, Seimo kontrolieriai.

2. Seimo etikos ir procedūrų reguliavimo istorinė raida

Istorinį etikos egzistavimą sociume galima nagrinėti keliomis plotmėmis – viena vertus, plačiąja prasme, etika visuomet buvo žmonių gyvenimo, visuomenės santvarkos dalis, kita vertus, siaurąja prasme, taikomoji etika, atskirai išskiriant parlamentarų etiką, turi kur kas trumpesnę ir labiau apibrėžtą reglamentavimo istoriją. Taikomoji etika išaugo iš profesinės etikos, kurios šaknys glūdi viduramžių gildijose, o profesinė etika pirmiausia formavosi kaip atskirų profesijų atstovų (medikų, juristų, pedagogų, pirklių) veiklos moralinių reguliatyvų formulavimas ir pagrindimas (Kalenda, 2009). Poreikis profesionaliai spręsti moralinius konfliktus, tarp kitų, lėmė ir parlamentinės etikos formavimąsi. Parlamentinės etikos neįmanoma visapusiškai atskleisti be Seimo etikos ir procedūrų istorinio reguliavimo analizės, įvertinant jo įtaką dabartiniams teisės aktams.

Seimo etikos ir procedūrų reguliavimą galima skaičiuoti nuo pat Lietuvos tarpukario laikotarpio. 1920 m. gegužės 18 d., tai yra savo trečiojo posėdžio metu, Steigiamasis Seimas priėmė Laikinojo Steigiamojo Seimo statutą. Šiame statute, tarp kitų, buvo aptarti ir etikos bei procedūrų klausimai – štai 124 bei 125 straipsniuose numatyta, kad asmenys, per posėdžius reiškiantys pritarimo ar papeikimo ženklus, arba šiaip nesilaikantys tvarkos, gali būti pašalinti (Lietuvos Steigiamojo Seimo statutas, 1920). Jau po Laikinojo Steigiamojo Seimo statuto patvirtinimo, šeštojo Steigiamojo Seimo posėdžio metu, buvo sudaryta Seniūnų sueiga. Pagrindinė Seniūnų sueigos užduotis buvo padėti spręsti opiausius Seimo darbo organizavimo klausimus, o bene svarbiausias jos darbas – Lietuvos Steigiamojo Seimo statuto redakcija. Pažymėtina, kad Laikinojo Steigiamojo Seimo statuto pagrindas buvo kitas teisės aktas – Lietuvos Valstybės Tarybos statutas, reglamentavęs Valstybės Tarybos veiklą. Nors Steigiamajame Seime veikė įvairios nuolatinės ir laikinosios komisijos, besirūpinusios Konstitucijos, krašto apsaugos, žemės reformos, finansų, švietimo, socialinės apsaugos, užsienio reikalų, savivaldybių, prekybos, pramonės, ūkio ir kitais klausimais, tačiau atskira komisija etikos ir procedūrų klausimams spręsti nebuvo sudaryta, todėl galima teigti, kad artimiausias dabartinės Seimo Etikos ir procedūrų komisijos (toliau – Komisija) atitikmuo tuo laiku buvo Seniūnų sueiga. Seniūnų sueigos atstovai Seimo posėdžiuose referuodavo, komentavo arba aiškino įvairias Seimo Statuto nuostatas dėl Seimo posėdžių vedimo tvarkos, Seimo posėdžio darbotvarkės sudarymo, Seimo narių ir frakcijų pasisakymų posėdžių metu ir kitais klausimais. Seniūnų sueiga taip pat svarstė dėl nelietuvių kalbos vartojimo Seimo posėdžių metu, teikė rekomendacijas dėl plenarinių posėdžių periodiškumo ir trukmės, sprendė Seimo posėdžių pertraukos klausimus (Akmenytė-Ruzgienė, 2020).

Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atgavimo, vyravo iš sovietinio laikmečio išlikęs valdininko paveikslas, kurio bruožus apibrėžė abejingumas žmogui, arogantiškas elgesys, biurokratizmas, geranoriškumo ir strateginės vizijos stoka. Politikų veikloje nestigo politikų, painiojančių asmeninius ir viešuosius interesus. Situaciją skubėta keisti leidžiant teisės aktus, įtvirtinančius politikų, valdininkų etines veiklos gaires. Iš pradžių iškelta bendro politikų ir valstybės tarnautojų elgesio kodekso kūrimo idėja, tačiau vėliau, vadovaujantis valdžių atskyrimo teorija, šios minties atsisakyta (Palidauskaitė, 2003). Pirmasis valdininkų veiklą reglamentuojantis įstatymas Lietuvos – Valdininkų įstatymas – buvo priimtas 1995 m. Jau jame buvo nurodyta vengti kelių viešojo administravimo etikos problemų, t. y. nepotizmo ir interesų konflikto. Valdininkų įstatymo 10 str. įtvirtino, kad draudimą dirbti asmenims, susijusiems giminystės ryšiais, jei jų tarnyba susijusi su vieno iš jų pavaldumu kitam arba kontrole. Taip pat draudžiama turėti kitą darbo vietą (išskyrus kūrybinę, pedagoginę, gydytojo bei veiklą mokslo ir studijų institucijose), atstovauti kitų šalies ir užsienio valstybių įmonių, įstaigų ir organizacijų interesams ir vykti į užsienį jų kvietimu, streikuoti, būti personalinės įmonės savininku, ūkinės bendrijos tikroju nariu ar komanditoriumi, įsigyti arba valdyti pagal įgaliojimą daugiau kaip 10 proc. vienos įmonės vertybinių popierių, naudotis ne tarnybos reikalams darbovietės turtu, naudoti darbo laiką ir tarnybos teikiamas galimybes ne tarnybos tikslams, gauti dovanas už tarnybą (Palidauskaitė 2003). 1994 m. vasario 26 d. įsigaliojo pirmasis Seimo statutas, priimtas po nepriklausomybės atgavimo, kuriame nustatytos pagrindinės taisyklės dėl Seimo nario statuso, Seimo struktūros, Seime veikiančių komitetų ir komisijų, Seimo darbo organizavimo, įstatymų leidybos proceso, pareigūnų rinkimo ir skyrimo, Seimo priežiūros ir Seimo narių apkaltos. Jau šiame Seimo statute, įtvirtintas nuolat veikiančios Komisijos sudarymas bei numatytos tokios Komisijos veiklos kryptys:

- rengti teisės aktų, susijusių su Seimo narių veikla ir etika, projektus bei pasiūlymus;
- vadovaujantis etinėmis nuostatomis, padėti Seimui, jo padaliniams, Seimo nariams ugdyti demokratiškumą, derinti įvairius požiūrius bei įsitikinimus, siekti moralinės santarvės, žmogiškų Seimo narių tarpusavio santykių;
- prižiūrėti, kaip laikomasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių Seimo narių veiklą, nagrinėti šių teisės aktų bei etikos pažeidimus, svarstyti kilusius Seimo narių konfliktus ir, jeigu reikia, pateikti išvadas Seimui, Seimo Pirmininkui ar Seimo valdybai;
- Seimo, jo Pirmininko ar valdybos pavedimu nagrinėti ir teikti išvadas dėl procedūrinių ginčų;

- nagrinėti Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pateiktą informaciją dėl Seimo narių asmeninės veiklos, prieštaraujančios Lietuvos Respublikos įstatymams, ir teikti išvadas Seimui;
- analizuoti Seimo narių nedalyvavimo Seimo, komitetų ir komisijų posėdžiuose priežastis, teikti spaudai informaciją apie be pateisinamų priežasčių praleistus posėdžius ir nedalyvavimą iš anksto skelbtuose balsavimuose bei pavedimų nevykdymą;
- nagrinėti rinkėjų, valstybės įstaigų, visuomeninių organizacijų laiškus bei pasiūlymus Seimo narių veiklos klausimais.

Analizuojant Komisijos veiklos kryptių reglamentavimo istorinius pakeitimus, reikšmingi pakeitimai, susiję su viešųjų ir privačių interesų derinimu, buvo įtvirtinti 1999 m. vasario 1 d. įsigaliojusioje Seimo statuto redakcijoje. Šiuose pakeitimuose nustatyta, kad Komisija prižiūri, ar Seimo narys vykdo VPIDĮ reikalavimus, teikia rašytines rekomendacijas dėl Seimo nario veiklos suderinimo su minėtu įstatymu; tiria Seimo nario veiklą viešųjų ir privačių interesų derinimo aspektu. Minėtuose pakeitimuose taip pat nustatyta, kad Komisija apsversto ir pateikia motyvuotą atsakymą į kiekvieną Seimo nario kreipimąsi dėl jo teisių, nustatytų Seimo statute, pažeidimo. Taigi, iš šių pakeitimų matoma, kad įvedamas reikšmingas teisės aktas – 1997 m. liepos 2 d. priimtas Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (įstatymo pavadinimas vėliau pakeistas į Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymą), kuriuo siekiama suderinti valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų privačius ir visuomenės viešuosius interesus, užtikrinti, kad priimant sprendimus pirmenybė būtų teikiama viešiesiems interesams, įtvirtinti priimamų sprendimų nešališkumą ir užkirsti kelią rasti ir plisti korupcijai valstybinėje tarnyboje. Pagrindinė institucija, atliekanti VPIDĮ nuostatų vykdymo kontrolę ir korupcijos prevenciją valstybės tarnyboje, yra 1999 m. Seimo įsteigta ir jam atskaitinga Vyriausioji tarnybinė etikos komisija, kurios veiklos pagrindai ir kompetencijos ribos apibrėžtos specialiu Vyriausios tarnybinės etikos komisijos įstatymu (Vitkauskas, Junevičius, 2018). Visgi VPIDĮ Seimo nariams taikomos tik tiek, kiek nėra sureguliuota Seimo narių veiklą reglamentuojančiais įstatymais. Šiuo atveju 1999 m. vasario 1 d. Seimo statuto 18 straipsnis reglamentuoja Seimo nario prievolę vengti interesų konflikto, be to jame taip pat numatyta, kad minėto straipsnio nuostatas pažeidžiančią Seimo nario veiklą turi išnagrinėti Etikos ir procedūrų komisija, o ne Vyriausiosios tarnybinės etikos komisija. 2011 m. spalio 21 d. įsigaliojusioje Seimo statuto 78 straipsnio redakcijoje į minėto straipsnio tekstą įtraukta Komisijos veikla kontroliuojant ir pradėdant tyrimą dėl to, ar Seimo narys neturi kitų pareigų, išskyrus jo pareigas Seime ir negauna jokio kito

atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą; Komisijos siūlymas teismui pradėti apkaltos procesą dėl šiurkščių Konstitucijos pažeidimų ir (ar) Seimo nario priesaikos sulaužymo; Komisijos pranešimas apie įtarimus Seimo nariui dėl galimo nusikaltimo padarymo, išaiškėjusius Seimo nario veiklos tyrimo metu.

Galiausiai, 2020 m. birželio 17 d. redakcijoje įtvirtinama, kad Komisija padeda Seimui, jo padaliniams, Seimo nariams ugdyti demokratiškumą, derinti įvairius požiūrius bei įsitikinimus, siekti moralinės santarvės, žmogiškų Seimo narių tarpusavio santykių vadovaujantis Valstybės politikų elgesio kodeksu, t.y. prieš tai minimos etinės nuostatos keičiamos reglamentuotu teisės aktu, tokiu būdu didinant Komisijos veiklai taikomų gairių aiškumą. Valstybės politikų elgesio kodeksas, įsigaliojęs 2006 m. spalio 1 d., reglamentuoja valstybės politikų elgesio viešajame gyvenime principų ir reikalavimų pagrindus, taip pat priemones, užtikrinančias valstybės politikų elgesio kontrolę ir atsakomybę už šio kodekso nuostatų pažeidimus. Pažymėtina, kad istoriškai Valstybės politikų elgesio kodeksas turėjo tik minimalius pakeitimus. Jame numatyta, kad valstybės politikų elgesio kontrolės subjektas Seime ir Vyriausybėje yra Seimo Etikos ir procedūrų komisija, tuo tarpu Parlamentinių politinių partijų ir jų pavaduotojų, kurie nėra Seimo ar savivaldybių tarybų nariai arba nėra paskirti į Vyriausybės nario pareigas, elgesį kontroliuoja Vyriausioji tarnybinės etikos komisija.

Taigi, taikomoji etika, turinti esminės svarbos nagrinėjant etikos ir procedūrų istorinį reguliavimą, formavosi iš profesinės etikos, kuri išaugo iš atskirų profesijų atstovų (juristų, medikų, pirklių, pedagogų) veiklos moralinių reguliatyvų formulavimo. Seimo etikos ir procedūrų reguliavimas siekia dar tarpukario laikus, kuomet 1920 m. gegužės 18 d. buvo priimtas Laikinojo Steigiamojo Seimo statutas. Šio Seimo statuto redakciją vėliau parengė Seniūnų sueiga – Steigiamojo Seimo metu egzistavęs panašiausias Komisijos atitikmuo pagal veiklos sritis. Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atgavimo, 1994 m. vasario 26 d. įsigaliojo pirmasis Seimo statutas, kurio reikšmingi pakeitimai buvo atlikti 1999 m., 2011 m. bei 2020 m. Šiais pakeitimais su parlamentarų etikos ir procedūrų bei Komisijos reguliavimu buvo susieti du teisės aktai – Valstybės politikų elgesio kodeksas bei Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas. Darytina išvada, kad Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas, kaip vienas iš pagrindinių įstatymų, taikomų Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos veikloje, yra ir Komisijos reglamentavimui reikšmingas teisės aktas.

3. Parlamentinės etikos ir procedūrų aktualūs reglamentavimo pagrindai

Komisijos darbo tvarkos taisyklėse (toliau – Taisyklės) įtvirtintos Komisijos veiklos kryptys, Komisijos teisės ir pareigos, posėdžių organizavimo tvarka, kreipimūsi žinybingumas ir tyrimas, Komisijos sprendimai. Dauguma šių nuostatų atsispindi ir Seimo statute, ypatingai dėl Komisijos veiklos kryptių, teisių ir pareigų bei sprendimų priėmimo, ir yra aprašyti toliau, analizuojant aktualias Seimo statuto nuostatas. Atskirai paminėtina, kad Komisijoje, Komisijos pirmininko siūlymu rengiami eiliniai posėdžiai ir, Komisijos pirmininko ar ne mažiau kaip 1/3 Komisijos narių reikalavimu, taip pat Seimo ar Seimo valdybos pavedimu – neeiliniai posėdžiai, kuriuose svarstomi tik iniciatorių pateikti klausimai. Įprastai Komisijos posėdžiai yra atviri visuomenės informavimo priemonių atstovams, tačiau gali būti rengiami uždari Komisijos posėdžiai, kai juose nagrinėjami klausimai, susiję su valstybės tarnybos ar komerciniais klausimais ir neišplatinti duomenų apie asmens privatų gyvenimą (Taisyklių 11, 15, 16 d.) Taisyklės nustato, kad Komisija vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), Seimo statutu, Valstybės politikų elgesio kodeksu, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymu, kitais teisės aktais bei šiomis taisyklėmis (Taisyklių 2 dalis).

Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje skelbiama, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms – tai nuostata, kylanti iš teisinės valstybės, gero administravimo principų (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gegužės 31 d. nutartis). Tame pačiame Konstitucijos straipsnyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas - nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Teismas. Konstitucinė nuostata apie valdžios įstaigų tarnavimą žmonėms neleidžia pernelyg didelio valstybės dominavimo asmens atžvilgiu ir reikalauja, kad valstybės įstaigos, pareigūnai saugotų ir gintų pagrindines teises, jų nepažeistų ir neleistų kitiems daryti tokių pažeidimų. Demokratiškos valdžios institutų prigimtis lemia, kad visi asmenys, kurie įgyvendina politinę žmonių valią (įskaitant Seimo narius), yra įvairiomis formomis kontroliuojami siekiant, kad ši valia nebūtų iškreipta (Jarašiūnas, 2017). Iš to išplaukia, kad parlamentinės etikos ir procedūrų reguliavimas kyla iš Konstitucijos ir jos pagrindu asmenų, kurie įgyvendina politinę žmonių valią, kontrolė yra įtvirtinta toliau aprašytuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose.

Minint Konstitucijos nuostatas, vertinga, kaip vieną svarbiausių oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros šaltinių, išskirti Venecijos komisijos rekomendacijas (Žalimas, 2020). Venecijos komisijos ekspertų pastabos ir komentarai buvo pateikti dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto, kuriam Aukščiausioji Taryba pritarė 1992 m.

balandžio 21 d. ir paskelbė visuomenei svarstyti. Tuomet iš Venecijos komisijos ekspertų, tarp kitų, buvo sulaukta komentarų ir dėl parlamentarų veiklos reguliavimui aktualių aspektų – sukritikuota projekto nuostata, kurioje Seimas apibrėžiamas kaip „aukščiausias ir vienintelis Lietuvos Tautai atstovaujantis valstybinės valdžios organas“, paliekantis neaiškumą dėl Prezidento statuso („aukščiausias ir vienintelis“ formuluotės Konstitucijoje neliko); kandidatų į Seimo narius amžius (27 metai) įvertintas kaip sąlyginai didelis (amžiaus reikalavimas Konstitucijoje sumažintas iki 25 metų); pažymėtas parlamentarų imuniteto egzistavimo tarp sesijų reguliavimo neaiškumas (klausimas neišspręstas iki šiol – tai reiškia, jog joks kitas subjektas, išskyrus Seimą, neturi teisės panaikinti Seimo nario imuniteto); kvestionuotas valdžios padalijimo principo užtikrinimas – projekte numatyta, kad, jei to nedraudžia Konstitucija, bet kuriuos kitus klausimus, išskyrus tuos, kurie išimtinai priskirti Lietuvos tautai ir teismams, gali spręsti Seimas, o tai galimai įsiterpia į vykdomosios valdžios įgaliojimus, neaišku, kokie klausimai paliekami spręsti Lietuvos Tautai (atribojimų buvo atsisakyta) (Miliuvienė, 2020, p. 141-142). Plačiau parlamentarų etikos ir procedūrų kontekste nagrinėtina Venecijos komisijos pozicija dėl Seimo nario imuniteto. Konstitucijoje ir Seimo statute įtvirtinta, kad Seimo nario asmuo neliečiamas ir, be Seimo sutikimo, negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė (Konstitucijos 62 straipsnis, Seimo statuto 22-23 straipsnis). Be to, tam, kad būtų panaikinta parlamentaro neliečiamybė, pirmiausia turi būti sudaryta tyrimo komisija. Tokią procedūrą neigiamai vertina Venecijos komisija - štai ataskaitoje dėl parlamentarų imuniteto apimties ir panaikinimo pažymima, kad šiuolaikinėse demokratijos standartus atitinkančiose valstybėse parlamentaro imuniteto institutas iš viso nebereikalingas, o jį nusprendusios pasilikti valstybės kviečiamos peržiūrėti parlamentinio imuniteto panaikinimo taisykles, idant jos atitiktų naujausius europinius standartus (Venecijos komisijos studija, 2003). Tokią pačią poziciją dėl draudimo kitiems subjektams, išskyrus patį parlamentą, panaikinti Seimo nario imunitetą, Venecijos komisija pakartojo ir 2014 m. pranešime, kuriame teigia, kad tokia teisė prieštarauja valdžios padalijimo principui, pagal kurį tik vienintelis teismas turi teisę vertinti bylas, susijusias su baudžiamąja atsakomybe. Teisės mokslininkai taip pat pasisako, kad tokia teisė veda prie to, kad parlamentaro imuniteto panaikinimas yra daugiau politizuotas, nei nešališkas, gali privesti prie tokių situacijų, kai imunitetas panaikintas esant nepagrįstiems įtarimams ir nepanaikintas situacijose, kai parlamento narys yra aiškiai pažeidęs įstatymą. Vis dėlto, reikia pažymėti, kad jei imunitetą turėtų teisę panaikinti teismai, būtų pažeidžiamas balansas tarp įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios, kadangi teisminė valdžia įgytų didesnę pranašumą (Vaičiukynaitė, 2016). Taigi, parlamentarų etikos ir procedūrų

reguliavimas visų pirma kyla iš konstitucinės nuostatos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kuri kyla iš teisinės valstybės, gero administravimo principų, taip pat valdžių padalijimo principo. Tačiau pačios Konstitucijos turiniui įtaką padarė Venecijos komisijos ekspertų komentarai, Venecijos komisijos rekomendacijos vertinamos kaip vienas svarbiausių oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros šaltinių.

Seimo statute numatyta, kad Seime sudaroma nuolat veikianti Komisija iš vienuolikos narių (penki kandidatai siūdomi iš Seimo daugumos, šeši – iš mažumos), sudaroma laikantis frakcijų proporcinio atstovavimo principo. Pirmininku gali būti tik mažumos atstovas, o pavaduotoju – daugumos. Sprendimai Komisijoje priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma, pasiskirsčius po lygiai – lemiamas yra pirmininko balsas (Seimo statuto 77 str.). Seimo statuto 78 straipsnyje nustatytos Komisijos veiklos kryptys, išvardytos toliau: 1) Komisija rengia teisės aktus, susijusius su Seimo narių veikla ir etika, projektus bei pasiūlymus; 2) vadovaudamasi Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis, padeda Seimui, jo padaliniams, Seimo nariams ugdyti demokratiškumą, derinti įvairius požiūrius bei įsitikinimus, siekti moralinės santarvės, Seimo narių žmogiškų tarpusavio santykių; 3) prižiūri, kaip laikomasi Seimo statuto bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių Seimo narių veiklą; 4) Seimo Pirmininko, jo pavaduotojų, komitetų bei komisijų pirmininkų, kitų Seimo narių siūlymu arba savo iniciatyva nagrinėja šių teisės aktų bei etikos pažeidimus, svarsto kilusius Seimo narių konfliktus ir, jeigu reikia, pateikia išvadas Seimui, Seimo Pirmininkui ar Seimo valdybai; 5) Seimo, Seimo Pirmininko, Seimo valdybos, Seimo posėdžio pirmininko, frakcijos prašymu nagrinėja ir teikia išvadas dėl procedūrinių ginčų; 6) nagrinėja Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pateiktą informaciją dėl Seimo narių asmeninės veiklos, prieštaraujančios įstatymams, ir teikia išvadas Seimui; 7) kontroliuoja, ar lėšos, gautos iš valstybės biudžeto Seimo nario išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, naudojamos pagal paskirtį; 8) analizuoja Seimo narių nedalyvavimo posėdžiuose priežastis ir viešai skelbia apie be priežasties praleistus posėdžius bei pareigų nevykdymą, nagrinėja laiškus bei pasiūlymus Seimo narių veiklos klausimais, prižiūri, ar Seimo nariai tinkamai ir laiku deklaruoja privačius interesus; 9) savo iniciatyva, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos nurodymu arba gavę pareiškimą, kad kuris nors Seimo narys savo veikloje nevykdo VPIDĮ reikalavimų, gali atlikti šio Seimo nario veiklos tyrimą; svarsto kiekvieno Seimo nario kreipimąsi dėl jo teisių pažeidimo; kontroliuoja ir pradeda tyrimą dėl to, ar Seimo narys neturi kitų pareigų, išskyrus jo pareigas Seime ir negauna jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą; 10) siūlo teismui pradėti apkaltos procesą dėl šiurkščių Konstitucijos pažeidimų ir (ar) Seimo nario priesaikos sulaužymo; 11) praneša apie įtarimus Seimo nariui

dėl galimo nusikaltimo padarymo, išaiškėjusius Seimo nario veiklos tyrimo metu. Seimo statuto 160 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, komitetas, ar ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių motyvuotu raštu kreipiasi į Seimą dėl, jų manymu, priimant atitinkamą įstatymą padarytų Seimo statuto pažeidimų, Komisija ne vėliau kaip per 5 darbo dienas pateikia Seimui išvadas ir pasiūlymus. Komisija, nagrinėdama ginčus dėl įstatymų leidybos ar kitų procedūrinių klausimų, turi teisę gauti iš Seimo kanceliarijos visą su Seimo, Seimo valdybos, Seniūnų sueigos, Seimo struktūrinių padalinių posėdžių organizavimu nuotoliniu būdu susijusių informacinių sistemų medžiagą, įskaitant Seimo narių tapatybės nustatymo duomenis (Seimo statuto 186¹⁴ str.). Seimo statutas taip pat įtvirtina, kad tuo atveju, kai Seimo narys šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir (ar) sulaužė priesaiką, ir Komisija 4/5 narių balsų dauguma siūlo Seimui pradėti apkaltos procesą, toks teikimas turi būti pasirašytas Komisijos pirmininko, prie jo turi būti pridėtas Komisijos posėdžio protokolo išrašas. Tuo atveju, kai teikimą pradėti apkaltos procesą pateikė Komisija, Seimas suteikia jai specialiosios tyrimo komisijos įgaliojimus arba sudaro specialiąją tyrimo komisiją (Seimo statuto 231 str.). Seimo statute yra įtvirtinti Seimo nario veikloje taikomi procedūriniai reikalavimai. Dėl darbo apimties ribotumo, neįmanoma aptarti visų Seimo nariui taikomų procedūrinių reikalavimų, tačiau toliau išskiriama keletas reikšmingų tokių reikalavimų pavyzdžių. Seimo statute įtvirtinta balsavimo Seimo posėdžiuose tvarka – dėl svarstomų klausimų balsuojama atvirai, pasitelkiant elektroninę balsų skaičiavimo sistemą, duomenys apie kiekvieno Seimo nario balsavimą yra vieši (išskyrus Seimo statuto 115 str. Nustatytas išimtis), o balso teisė negali būti perduota kitiems asmenims (Seimo statuto 111 str.). Balsavimo pradžią skelbia posėdžio pirmininkas, jis taip pat praneša, kiek balsų reikia sprendimui priimti. Iki balsavimo pabaigos jokie klausimai nesvarstomi, nevaikštoma po salę (Seimo statuto 112 str.). Seimo sprendimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių Seimo narių dauguma (išskyrus Konstitucijoje ir Statute nustatytus atvejus), įstatymai priimami, kai posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip pusė Seimo narių. Sprendimai dėl protokolinių Seimo nutarimų gali būti priimami ir be balsavimo, kai nėra prieštaraujančių (Seimo statuto 113 str.). Seimo statuto 10 straipsnyje įtvirtinti Seimo nario dalyvavimo Seimo darbe ypatumai – Seimo narys privalo dalyvauti Seimo posėdžiuose; turi būti kurio nors komiteto narys (išskyrus Seimo Pirmininką ir Ministrą Pirmininką); privalo dalyvauti Seimo valdybos, Seniūnų sueigos, Seimo komitetų, komisijų ir pakomitečių, kurių narys jis yra, posėdžiuose; Komisijos pirmininko pakvietimu privalo dalyvauti Komisijos posėdžiuose. Laikoma, kad Seimo narys dalyvavo Seimo posėdyje, jeigu jis užsiregistravo daugiau kaip pusėje iš anksto numatytų ir laiku įvykusių balsavimų dėl teisės akto priėmimo ir užsiregistravo

visuose tos dienos Seimo posėdžiuose. Laikoma, kad Seimo narys dalyvavo Seimo komiteto ar komisijos posėdyje, jeigu jis užsiregistravo posėdžio protokolo priede pasirašytinai (Seimo Statuto 11 straipsnis). Atitinkamai, reikalavimų dėl dalyvavimo Seimo darbe nesilaikant, taikomos Seimo statute numatytos priemonės – nedalyvavus daugiau kaip pusėje Seimo posėdžių, kuriuose buvo numatytas balsavimas dėl teisės aktų priėmimo, be pateisinamos priežasties, Seimo nario mėnesio atlyginimas mažinamas trečdaliu (remiamasi Komisijos išvadomis) (Seimo statuto 15¹ str.). Seimo statuto 20 straipsnyje taip pat numatytas draudimas Seimo nariui posėdžio metu pradėti ginčus, triukšmauti salėje, viešai grasinti kolegoms ar juos įžeidinėti, nesąžiningai balsuoti – tokiu atveju Seimo narys gali gauti įspėjimą. Seimo statute taip pat numatytas ir Seimo nario laikinas pašalinimas iš posėdžio už tolesnį Seimo darbo trukdymą po įspėjimo; kvietimą posėdžio metu vartoti prievartą ar jos pavartojimą; viešą Respublikos Prezidento, Seimo ar jo Pirmininko, Seimo narių, Vyriausybės, Ministro pirmininko įžeidimą ar grasinimą jų atžvilgiu; Seimo nario vardo pažeminimą. Už tas dienas, kai vyksta posėdžiai, pašalintam Seimo nariui nemokamas atlyginimas (Seimo statuto 21 str.). Be to, Seimo narį pašalinus iš posėdžio jis nebegali įgyvendinti reikšmingų savo teisių – balsuoti posėdžiuose, klausti pranešėjus ir papildomus pranešėjus, dalyvauti diskusijoje svarstomais klausimais, daryti pareiškimus, sakyti replikas, kalbėti dėl balsavimo motyvų, teikti siūlymus dėl posėdžio vedimo tvarkos, procedūrų. Taigi, už procedūrinius ir etikos pažeidimus Seimo narys gali būti pašalintas iš Seimo posėdžio ir, tokiu būdu, praranda reikšmingas jo, kaip Seimo nario, teises, negali jų įgyvendinti.

Valstybės politikų elgesio kodeksas (toliau – Kodeksas) pateikia etikos, privačių interesų deklaravimo reikalavimus valstybės politikams, be to, šiame teisės akte įtvirtinta nemažai su Komisijos veikla susijusių procedūrinių aspektų. Valstybės politikų elgesio kodekso uždavinys – įgyvendinti aukščiau aprašytą konstitucinį valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms principą, didinti visuomenės pasitikėjimą valdžios ir savivaldybių institucijomis, skatinti valstybės politikų ir kandidatų į juos atsakomybę už savo veiklą ir atskaitomybę visuomenei (Kodekso 1 str.). Kodekse įtvirtinti tokie valstybės politiko (t.y. Seimo nario, savivaldybės tarybos nario, savivaldybės mero, Vyriausybės nario, savivaldybės mero pavaduotojo, parlamentinių partijų pirmininkų ir jų pavaduotojų, dalinai, kiek to nereguliuoja kiti teisės aktai, Respublikos Prezidento ir Europos Parlamento narių) elgesio principai: pagarba žmogui ir valstybei; teisingumas; sąžiningumas; skaidrumas ir viešumas; padorumas; pavyzdingumas; nesavanaudiškumas; nešališkumas; atsakomybė (Kodekso 4 str.). Kodekso penktame straipsnyje nurodoma, kad valstybės politikai deklaruoja savo privačius interesus (kandidatai į valstybės politikus juos deklaruoja

Vyriausiajai rinkimų komisijai). Pažymėtinas Kodekso 6 straipsnis, kuriame atskiriamos Komisijos ir Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos funkcijos: tyrimą dėl valstybės politikų elgesio, pažeidžiančio Kodekso reikalavimus, Seime ir Vyriausybėje atlieka Komisija, tuo tarpu parlamentinių politinių partijų ir jų pavaduotojų, kurie nėra Seimo ar savivaldybių tarybų nariai arba nėra paskirti į Vyriausybės nario pareigas, elgesio, kuriuo pažeidžiami šiame kodekse numatyti valstybės politikų elgesio principai ir nuostatos, tyrimą atlieka Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. Kodeksas nurodo valstybės politiko elgesio tyrimo pradėjimo pagrindus: fizinio ar juridinio asmens skundas, kreipimasis ar pranešimas bei visuomenės informavimo priemonėse paskelbta pagrįsta informacija apie galimą pažeidimą. Tyrimas Komisijoje pradedamas ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo pagrindo tyrimui atsiradimo, o sprendimą Komisija priima ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo tyrimo pabaigos. Pakartotiniai skundai apie galimą politiko padarytą pažeidimą nėra tiriami. Kodekse įtvirtintos Komisijos procedūrinės teisės, atliekant politiko elgesio tyrimą: Komisija gali tokį politiką bei su jo elgesiu ar politine veikla susijusius asmenis apklausti; apklausto skundo autorių; susipažinti su teikiamais dokumentais ir gauti jų nuorašus bei kitą reikalingą informaciją; prireikus išvykti į įvykio vietą; pasitelkti specialistus. Taip pat nurodoma, kad tyrimo atlikimo metu Komisijos nariai privalo vadovautis Konstitucija ir kitais teisės aktais; laikyti paslapyje duomenis, sudarančius valstybės, komercinę, banko, tarnybos ar kitą įstatymų saugomą paslaptį, šių duomenų nenaudoti kitų asmenų naudai; niekam neteikti jokios informacijos apie vykdomą tyrimą; netrikdyti valstybės institucijų, kitų įmonių ar organizacijų darbo; susilaikyti nuo preliminarių vertinimų ir išvadų. Atitinkamai, tiriamas valstybės politikas turi teisę teikti paaiškinimus, prašymus, įrodymus; susipažinti su tyrimo metu surinkta medžiaga; dalyvauti Komisijos posėdžiuose (Kodekso 7 str.). Atlikusi politiko elgesio tyrimą, Komisija gali priimti šiuos sprendimus: 1) konstatuoti, kad politikas pažeidimų nepadarė; 2) konstatuoti, kad politikas padarė pažeidimą; 3) rekomenduoti politikui suderinti savo elgesį ar veiklą su Kodekso ar institucijos veiklą reglamentuojančiuose aktuose nustatytais principais ar reikalavimais; 4) rekomenduoti viešai atsiprašyti; 5) įtarus esant nusikalstamos veikos požymių, perduoti medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigoms ar prokuratūrai. Komisija taip pat gali nutraukti tyrimą, jei politikas iki tyrimo pabaigos pats pripažįsta savo neetišką elgesį ir viešai atsiprašo. Apie Komisijos sprendimus pranešama asmeniui, pateikusiam skundą, valstybės politikui ir Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai. Komisijos sprendimai yra vieši ir skelbiami institucijos, kurioje politikas eina pareigas, interneto svetainėje ar informaciniame leidinyje (Kodekso 9 str.). Komisijos

priimti sprendimai per vieną mėnesį nuo priėmimo gali būti skundžiami administracinių bylų įstatymo nustatyta tvarka (Kodekso 10 str.).

VPIDĮ paskirtis Seimo narių kontekste – atskleisti jų privačius interesus, užkirsti kelią interesų konfliktams. Seimo nariai privalo deklaruoti privačius interesus ir šią deklaraciją pateikti dar kandidatuodami į Seimo nario poziciją per Privačių interesų registrą (VPIDĮ 5 str.). Pažymėtina, kad šiame įstatyme valstybės politikai yra laikomi valstybinėje tarnyboje dirbančiais asmenimis. LVAT praktikoje akcentuojama, kad aplinkybės, dėl kurių gali kilti interesų konfliktas, pačios savaime dar nereiškia interesų konflikto (pvz. LVAT 2022 m. vasario 9 d. nutartis). Jomis apibūdinama tam tikra bendra pareigūno padėtis (jo turėti ar esami santykiai su kitais asmenimis, dalyvavimas netarnybinėje veikloje, sudaryti sandoriai ar pan.) ir savo esme yra tik prielaidos interesų konfliktui kilti. Pareigūno tarnybinėje veikloje atsiradus tam tikroms konkrečioms šios veiklos vykdymo aplinkybėms (pvz., parengti ar priimti tam tikrą konkretų sprendimą, gavus tam tikrą pavedimą ir pan.), minėtos aplinkybės, išreiškiančios prielaidas interesų konfliktui kilti, kartu su minėtomis konkrečiomis tarnybinės veiklos aplinkybėmis virsta interesų konfliktu (Vitkauskas, Junevičius, 2018). Principas, draudžiantis dalyvavimą priimant sprendimus turint privatų interesą, įtvirtintas VPIDĮ 11 straipsnio nuostatomis, kuriomis nustatomos skirtingos teisės ir pareigos valstybės pareigūnui ir jo tiesioginiam vadovui. Kadangi Seimo nariai savo statusu turi ypatingą specifiką, Seimo statuto 18 straipsnis, savo esme įgyvendinantis ir VPIDĮ 11 straipsnyje nustatytą tikslą, nustato specialią procedūrą: Seimo narys apie galimus interesų konfliktus iki tarnybinių pareigų atlikimo turi pranešti posėdžio pirmininkui ir kitiems posėdyje dalyvaujantiems asmenims ir toliau nedalyvauti atliekant tarnybines pareigas. Šis nusišalinimas gali būti nepriimtas Seimo, komiteto, komisijos ar kito Seimo padalinio motyvuotu sprendimu, tokiu atveju Seimo narys yra įpareigotas toliau atlikti savo pareigas. Tuo atveju, jei Seimo narys pažeidė pareigą nusišalinti ar nusišalinimas buvo nepriimtas nepagrįstai (tai vertina Komisija), Seimo nutarimu klausimas gali būti pradėtas svarstyti iš naujo. Jei paaiškėja, kad priimant įstatymą buvo pažeistos nuostatos dėl interesų konflikto vengimo, gali būti taikoma įstatymo pasirašymo sulaikymo procedūra. Principą, ribojantį dovanų ar paslaugų priėmimą, reglamentuoja VPIDĮ 13 straipsnis, kuriame įtvirtinta, kad deklaruojantis asmuo gali priimti dovanas, kurių vertė neviršija 150 eurų, gautas pagal tarptautinį protokolą ar tradicijas, kurios įprastai yra susijusios su deklaruojančio asmens tarnybinėmis pareigomis, taip pat dėl reprezentacijai skirtų dovanų su valstybės, įstaigos ir kitokia simbolika arba kai paslaugomis yra naudojamasi tarnybiniais tikslais. Jei ši suma yra viršijama, tokia dovana laikoma valstybės ar savivaldybės nuosavybe. Pažymėtina, kad iš VPIDĮ nuostatų nėra

visiškai aišku, kokios dovanos nebūtų leidžiamos pagal minėta straipsnį. Šiuo tikslu 2020 m. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija paskelbė Rekomendacines gaires dėl dovanų ir paslaugų priėmimo apribojimų (toliau – Gairės). Šiose Gairėse pateikiami priimtinių ir nepriimtinių dovanų pavyzdžiai: priimtinos – vėliava (įteikta pagal tradicijas, susijusi su tarnybinėmis pareigomis), alkoholio butelis, gautas oficialaus renginio metu iš užsienio institucijos atstovų (reprezentacinio pobūdžio dovana), renginyje pateikiamos vaisės (dalyvauja dėl savo einamų pareigų, tradicija), nepriimtinos – vaišinimas pietumis iš kito asmens (keltų abejones dėl veiklos skaidrumo), kvietimas į šventinį pramoginį renginį (renginys nesusijęs su einamomis pareigomis ir mokamas); kvietimas nemokamai mėnesį naudotis naujos markės automobiliu (akivaizdus dovanotojo siekis panaudoti valstybės politiko vardą ir pareigas savo reklamos tikslams).

Pažymėtina, kad VPIDĮ nuostatos Seimo narių atžvilgiu iki 2020 m. turėjo savitą problematiką – VPIDĮ 23 straipsnis nustato atsakomybę už šio įstatymo pažeidimus, įskaitant: draudimą pažeidėjus skatinti tam tikrą laiką; draudimą priimti, perkelti, skatinti, skirti ar rinkti pažeidėjus į lygiavertes ar aukštesnes pareigas; atleisti pažeidėjai trejus metus nuo atleidimo negali dirbti valstybinėje tarnyboje. Anksčiau šios nuostatos teoriškai buvo taikomos ir Seimo nariams, tačiau realiai jų nebuvo įmanoma įgyvendinti – visi reikalavimai ir apribojimai kandidatams į Seimo narius yra nustatyti Konstitucijoje, kuri yra aukštesnės galio aktas, nei VPIDĮ. Taip pat buvo neįgyvendinamos ir nuostatos dėl skatinimo, kadangi Seimo nariams yra mokamas tik Seimo nustatytas atlyginimas, kurį sumažinti galima tik dėl nedalyvavimo Seimo posėdžiuose. Pažymėtina, kad 2020 m. sausio 1 d. redakcijoje įstatymų leidėjas šią klaidą ištaisė įtraukdamas nuostatą, kad VPIDĮ 23 straipsnyje numatyti apribojimai netaikomi kandidatui į Seimo narius ar Respublikos Prezidentą (Kanapinskas, 2014).

Taigi, parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas visų pirma kyla iš konstitucinės nuostatos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kuri kyla iš teisinės valstybės, gero administravimo principų, taip pat valdžių padalijimo principo. Tačiau pačios Konstitucijos turiniui įtaką padarė Venecijos komisijos ekspertų komentarai, Venecijos komisijos rekomendacijos vertinamos kaip vienas svarbiausių oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros šaltinių. Parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas taip pat įtvirtintas Seimo statute, Valstybės politikų elgesio kodekse, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatyme, Seimo Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklėse. Seimo statute apibrėžtos pagrindinės Seimo nario teisės ir pareigos, plačiausiai reguliuojama tiek Seimo narių etika, tiek procedūriniai reikalavimai, taip pat įtvirtintas Etikos ir procedūrų komisijos sudarymas, komisijos kryptys ir įgaliojimai. Seimo narys, padaręs etikos pažeidimus, gali

būti pašalintas iš posėdžio ir taip netekti reikšmingų savo, kaip Seimo nario, teisių. Valstybės politikų elgesio kodeksas pateikia etikos, privačių interesų deklaravimo reikalavimus valstybės politikams, be to, šiame teisės akte įtvirtinta nemažai su Komisijos veikla susijusių procedūrinių aspektų. Šiame kodekse įtvirtintas reikšmingas atskyrimas tarp Seimo Etikos ir procedūrų komisijos bei Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos funkcijų – Seime ir Vyriausybėje tyrimą dėl kodekso pažeidimų atlieka Seimo Etikos ir procedūrų komisija, tuo tarpu Vyriausioji tarnybinės etikos komisija atlieka parlamentinių politinių partijų ir jų pavaduotojų, kurie nėra Seimo ar savivaldybių tarybų nariai arba nėra paskirti į Vyriausybės nario pareigas, elgesio kontrolę. Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas padeda atskleisti Seimo narių privačius interesus bei užkirsti kelią interesų konfliktams. Jame įtvirtinta Seimo nario pareiga dar kandidatavimo laikotarpiu pateikti privačių interesų deklaraciją, draudimas Seimo nariui dalyvauti priimant sprendimus turint privatų interesą, nusišalinimo tvarka, dovanų ar paslaugų priėmimo ribojimai.

4. Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2017 – 2023 m. veiklos apžvalga

Komisijos darbo taisyklių 28 dalis įtvirtina, kad Komisijos priimti sprendimai yra vieši ir turi būti skelbiami Seimo internetinėje svetainėje. Seimo internetinėje svetainėje taip pat skelbiamos Komisijos metinės veiklos ataskaitos. Paminėtina, kad Komisija yra aktyvi: 2017 m. buvo svarstyti 209 klausimai (54 iš jų – išvados); 2018 m. buvo svarstyti 236 klausimai (iš jų – 55 išvados); 2019 m. buvo svarstyti 205 klausimai (iš jų – 30 išvadų); 2020 m. buvo svarstytas 131 klausimas (iš jų – 24 išvados); 2021 m. buvo priimtos 25 išvados, 2022 m. – 33 išvados. Tiek kreipimusi, tiek priimtų išvadų skaičiai byloja parlamentarų etikos ir procedūrų reikalavimų svarbą, aukštesnių politiko veikloje taikomų etikos kriterijų užtikrinimo būtinybę. Toliau pateikiama 2017-2023 m. Komisijos priimtų sprendimų apžvalga, papildomai apžvelgiant ir didelę reikšmę parlamentarų etikai bei procedūrai turintį 2010 m. Komisijos sprendimą, susijusį su Seimo narių apkalta.

Visų pirma, naudinga apibrėžti Komisijoje dirbančio parlamentaro statusą, jo teisių ribas bei jurisdikciją. Šiam tikslui nagrinėtina LVAT 2021 m. kovo 24 d. nutartis, kurioje kilo ginčas dėl įpareigojimo Seimo Etikos ir procedūrų komisiją pradėti politiko veiksmų tyrimą. Pareiškėjas A. B. T. į teismą kreipėsi su prašymu panaikinti Komisijos sprendimą, kuriuo atsisakyta pradėti politiko S. S. elgesio atitikties Valstybės politikų elgesio nuostatoms tyrimą, bei įpareigoti Komisiją iš naujo spręsti pareiškėjo skundo priėmimo ir (ar) tyrimo pradėjimo klausimą. Bylai atkeliavus iki aukščiausios instancijos, LVAT išaiškino, kad Seimo Etikos ir procedūrų komisija yra Seimo struktūrinis padalinys, kuriame dirba profesionalūs politikai – Seimo nariai, vykdydami savo, kaip politikų pareigas ir įgyvendindami jiems suteiktas teises. Seimo nario – kiekvieno individualiai ir visų Komisijos narių – kartu paėmus veikla Seimo Etikos ir procedūrų komisijoje yra viena iš jų dalyvavimo vykdant visas konstitucines Seimo funkcijas bei vykdant visus Seimo nario įgaliojimus formą. Tai suponuoja Seimo nario, esančio tokios Komisijos nariu, laisvo mandato, kaip vienos iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautai bus deramai atstovaujama jos išrinktame Seime, veikimą. O tiek, kiek Seimo narys veikia teisėtai, naudodamasis jam laisvo mandato suteiktomis garantijomis, šiuo atveju balsuodamas nepradėti valstybės politiko elgesio tyrimo, yra Tautos atstovo išimtinė teisė, kurios, remiantis konstituciniu valdžių padalinimo principu, ordinariniu būdu ginčyti teisme nėra teisinių pagrindų. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Seimo nario politinės atsakomybės pagrindai ir jų taikymo praktikoje pavyzdžiai akivaizdžiai implikuoja į Seimo nario veiklos teisėtumo prezumpciją, kuri gali būti paneigta tik taikant ekstraordinarias teises priemones, įtvirtintas Konstitucijoje ir įstatymuose (Seimo statute). Todėl šiuo atveju, kai

Seimo Etikos ir procedūrų komisija jos narių (Seimo narių) balsų dauguma priėmė sprendimą nepradėti tyrimo pagal pareiškėjo kreipimąsi bei pateikti motyvuotą atsakymą pareiškėjui, ordinariniai teismai, šiuo atveju administraciniai, neturi jurisdikcijos tokio pobūdžio ginčui spręsti. Taigi, Seimo nario balsavimas Komisijoje yra naudojimas laisvo mandato suteikiamomis garantijomis ir yra susijęs su teisėtumo prezumpcija, kuri gali būti paneigta tik išimtiniais atvejais, įtvirtintais Konstitucijoje ir Seimo statute. Balsuodamas nepradėti valstybės politiko elgesio tyrimo, Seimo narys naudojami savo, kaip Tautos atstovo, išimtinę teisę, ir tokio sprendimo ginčyti teisme nėra pagrindo.

Reikšmingas Komisijoje nagrinėjamas etikos ir procedūrų klausimas – Seimo nario balsavimas už kitą narį. Šiame kontekste pažymėtina Lino Karaliaus bei Aleksandr Sacharuk apkaltos istorija, kilusi dėl to, kad A. Sacharuk neteisėtai įgijo ir laikė bei 22 kartus panaudojo L. Karaliaus Seimo nario pažymėjimą, užsiregistravo Seimo narių registracijos protokole, balsavo už įvairių įstatymų projektų pakeitimus L. Karaliaus vardu. L. Karalius tuo metu buvo išvykęs į Aziją (posėdžiuose nedalyvavo be pateisinamos priežasties). Iš pradžių A. Sacharuk teisinosi L. Karaliaus kortele balsavęs *norėdamas įsitikinti, ar tikrai parlamentaras gali savo kortele pasinaudoti tik sėdėdamas savo vietoje*, tačiau 2010 m. sausio 21 d. Seimo Etikos ir procedūrų komisijos (EPK) posėdyje jau teigė, esą jis *susipainiojęs tarp kortelių*. Komisija 2010 m. sausio 21 d. priėmė išvadą, kuria nusprendė, kad:

- Seimo narys Aleksandras Sacharukas, daug kartų sąmoningai 2010 m. sausio 14 ir 19 dienomis balsuodamas už kitą Seimo narį, pažeidė Lietuvos Respublikos Seimo statuto 111 straipsnio 4 dalį;
- Seimo narys Aleksandras Sacharukas, daug kartų sąmoningai nesąžiningai balsuodamas, pažeidė Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnio 1 dalies 3 ir 5 punktų nuostatas ir pakenkė Lietuvos Respublikos Seimo reputacijai ir autoritetui.
- remdamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 20 straipsnio 2 dalies nuostatomis, Seimo nariui Aleksandrui Sacharukui už nesąžiningą balsavimą skirti įspėjimą.

Pažymėtina, kad Komisija pati apkaltos neinicijavo. Tad tai padarė Seimo narių grupė. Specialioji tyrimo komisija priėmė išvadą, kad Seimo narių grupių teikimuose pradėti apkaltos procesus Seimo nariams L. Karaliui ir A. Sacharukui dalis pateiktų kaltinimų yra pagrįsti ir rimti, todėl yra pagrindas Seime pradėti Seimo narių L. Karaliaus ir A. Sacharuko apkaltos procesus. Konstitucinis Teismas pripažino, kad šie parlamentarai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką. Seimo plenariniame posėdyje balsuodamas už L. Karalių, A. Sacharukas nepaisė Konstitucijoje įtvirtinto Seimo nario laisvo mandato principo, taip pat mandato individualumo reikalavimo kylančio draudimo Seimo posėdyje balsuoti už

kitą Seimo narį, išreiškė ne L. Karaliaus, bet savo valią, uzurpavo jo teisę savo nuožiūra balsuoti priimant įstatymus ir kitus Seimo aktus, iškreipė balsavimo rezultatus. L. Karalius nusižengė išvykdamas atostogauti tuo metu, kai vyko Seimo posėdžiai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada). Po Seimo balsavimo L. Karalius prarado parlamentaro mandatą, o A. Sacharukui kelių balsų persvara pavyko jį išsaugoti (už balsavo tik 46 Seimo nariai, susilaikė 28). Pažymėtina, kad teisės specialistai šioje situacijoje išvelgia dar vieną Seimo nario imuniteto panaikinimo probleminį aspektą - valdančiosios partijos nebus linkusios panaikinti parlamento nario imuniteto, jei tai kels grėsmę jų parlamento daugumai, arba jei jie mainais į imuniteto nepanaikinimą galės gauti lemiamą balsą (Vaičiukynaitė, 2016). Taigi, susidaro situacija, kuomet, nepriklausomai nuo parlamentinės etikos ir procedūrų pažeidimo rimtumo, Seimo narys gali išsaugoti savo mandatą dėl politinių, o ne teisinių, priežasčių.

Pažymėtina ir šių metų situacija dėl parlamentaro Petro Gražulio veiksmų – jis 2022 m. rugsėjo viduryje, svarstant sesijos darbų programą, balsavo už kitą opozicijos atstovą, socialdemokratą Liną Jonauską, paspausdamas jo balsavimo mygtuką, kai L. Jonauskas nosisukęs kalbėjo su kitu parlamentaru. Komisija nusprendė, kad šiais veiksmais P. Gražulis pažeidė Seimo statuto 111 straipsnio 4 dalies nuostatą ir Valstybės politikų elgesio kodekse įtvirtintą sąžiningumo principą. Komisija šiuo atveju nutarė nepradėti apkaltos proceso (už balsavo 6 nariai, 4 – prieš, tačiau sprendimui priimti reikia 4/5 Komisijos narių balsų) ir parlamentarui skyrė išpėjimą (Komisijos 2022 m. gruodžio 21 d. išvada). Dėl šių dviejų situacijų palyginimo pasisakė ir Komisijos pirmininkė Aušrinė Norkienė, teigdama, kad Komisijos sprendimas P. Gražulio atžvilgiu yra kitoks, kadangi Lino Karaliaus ir Aleksandro Sacharuko atveju tai buvo pastovus, nuolatinis, piktybinis veiksmas, stiprūs motyvai apkaltai. Visgi, gavęs Komisijos išvadą, 2023 m. kovo 21 d. Seimas nusprendė sudaryti specialiąją tyrimo komisiją dėl Seimo narių grupės pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą P. Gražuliui. Pagal Seimo statuto 231 str., specialioji tyrimo komisija ištiria siūlymų pradėti apkaltos procesą pagrįstumą ir pateikia išvadą dėl pagrindo apkaltos procesui pradėti. Jei siūlymai pradėti apkaltos procesą pripažįstami pagrįstais, specialioji tyrimo komisija patvirtina tokią išvadą ir pagal ją pateikia Seimui nutarimo projektą, kurį įteikia Seimo Pirmininkui, o šis teikia Seimui šiuos dokumentus svarstyti artimiausiame posėdyje (Seimo statuto 236 str., 237 str.). Jei Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria specialiosios tyrimo komisijos išvadai, jis priima nutarimą pradėti apkaltos procesą Seime ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Jei Konstitucijos išvadoje nurodoma, kad asmens veiksmai prieštaravo Konstitucijai, Seimas

paskiria posėdžio dėl asmens, kuriam taikoma apkalta, pašalinimo iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo svarstymo datą (Seimo statuto 240 str.). Nutarimas dėl asmens pašalinimo iš pareigų (ar Seimo nario mandato panaikinimo) laikomas priimtu, jei už jį balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių (Seimo statuto 242 str. 2 d.). Šis Seimo nario apkaltos procesas nurodomas siekiant iliustruoti, kad, nepriklausomai nuo Seimo Etikos ir procedūrų komisijos išvados turinio dėl etikos ir procedūrų (ne)pažeidimo, apkaltos procesas yra sudėtingas, ilgas, o galutinis sprendimas visais atvejais paliekamas Seimo diskrecijai.

Komisija jau ne kartą nagrinėjo ir kitų asmenų registravimo klausimus. Štai 2017 m. gegužės 31 d. Komisija konstatavo, kad *Agnė Širinskienė Seimo plenariniame posėdyje iš anksto užrašydama kalbėti Seimo narius Ramūną Karbauskį ir Aurelijų Verygą dėl Alkoholio kontrolės įstatymo Nr. I-857 2, 16, 161, 17, 18, 22, 28, 29 ir 34 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-4096(2), o pastarieji leisdami tai daryti, pažeidė Seimo statuto 7 straipsnio 1 dalį, Elektroninėje balsų skaičiavimo sistemos naudojimo instrukcijoje, patvirtintoje Seimo valdybos 2008 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 2450, bei Valstybės politikų elgesio kodekse įtvirtintus principus ir reikalavimus*. Komisija įspėjo Seimo narius Agnę Širinskienę, Ramūną Karbauskį ir Aurelijų Verygą, jog Seimo nario pažymėjimas ir Seimo nario ženklelis turi būti naudojami tik savo įgaliojimo laikotarpiu ir negali būti perduodami kitam Seimo nariui ar kitam asmeniui.

Valstybės pozicijos neatitinkančių viešai skleidžiamų naratyvų reguliavimo svarba išaugo Rusijos karo prieš Ukrainą kontekste. Kaip anksčiau jau minėta darbe, šiuo metu Ewelinos Dobrowolskos iniciatyva iškelta drausmės byla advokatui Arūnui Kučinskui už pasisakymus viešojoje erdvėje dėl Rusijos Federacijos karinės agresijos prieš Ukrainą, kuriuose jis išsako poziciją, kad Rusijos veiksmai prieš Ukrainą nėra karas, kad atakuojami tik kariniai objektai (žr. darbo 1.2 dalį). Panašią situaciją dėl parlamentaro Mindaugo Puidoko viešų pasisakymų jau išnaginėjo Komisija, nusprendusi, kad parlamentaro Mindaugo Puidoko viešai skleidžiami Kremliaus naratyvai neatitinka Valstybės politikų elgesio kodekse nustatytų elgesio reikalavimų ir prieštarauja oficialiai Lietuvos pozicijai dėl karo Ukrainoje kaltininkų bei eigos. „Youtube“ kanale M. Puidokas išsakė samprotavimus, kad Vakarų tikslas yra sukelti Trečiąjį pasaulinį karą, kad yra tyčia vilkinamas ginklų Ukrainai tiekimas, ir Ukrainos žmonių gyvybių sąskaita silpninama Rusija, siekiant ją padalinti į mažas valstybes, jam kalbant už jo esančiame ekrane rodytas žemėlapis su užrašu „Trečiojo pasaulinio karo planas“. Kuriame, pagal subraižytas rodykles, matoma, kad Rusija neva puolama iš dabartinių NATO šalių. Komisija konstatavo, kad savo pasisakymais M. Puidokas pažeidė Valstybės politikų elgesio

kodekse nustatytus pagarbos žmogui ir valstybei, sąžiningumo, padorumo, pavyzdingumo ir atsakomybės principus. Taip pat, kad jo teiginiai apie karo Ukrainoje eigą, kaltinimai Vakarų valstybėms tyčia vilkinant karą, siekiant susilpninti ir suskaidyti Rusiją, atitinka Rusijos propagandos skleidžiamus naratyvus. Atkreiptinas dėmesys, kad Valstybės saugumo departamentas savo ataskaitoje yra patvirtinęs melagingą Kremliaus naratyvą, jog dėl karo Ukrainoje yra kalti Vakarai (2023 m. balandžio 5 d. Komisijos sprendimas).

Dezinformacijos skleidimo kontekste paminėtinas ir COVID-19 pandemijos laikotarpis bei parlamentaro Dainiaus Kepenio veiksmai. 2021 m. rugsėjo 29 d. Komisija svarstė toliau išdėstytą situaciją: gyventojams į pašto dėžutes buvo dalijami lankstinukai su Seimo nario D. Kepenio pasisakymais apie vakcinaciją nuo COVID-19 ligos; D. Kepenis teigė, kad *Vienpusė kova su Covid tik skiepy pagalba akivaizdžiai rodo komercinį pobūdį. Visuotinai žinoma, kad gamta pasirūpino žmogaus apsauga nuo užkrečiamų ligų per natūralų – įgimtą imunitetą, kurį būtent vakcinas labiausiai ir suardo. Keista, kad Sveikatos apsaugos ministerijos ir Švietimo mokslo ir sporto ministerijos veikėjai apie natūralaus imuniteto stiprinimą ne tik nekalba, bet dar jį neigia. Prapuolė gripas – nebeliko ir natūralaus imuniteto – tik dirbtinis per vakcinavimą! Kas gali paneigti, kad tai ne suokalbis? Didysis – multimilijardinis pasaulinės mafijos Covid biznio projektas...* ir taip išsakė savo neigiavą vertinimą vakcinacijos nuo COVID-19 ligos atžvilgiu, iškėlė versiją, kad vykdomas vakcinavimas gali būti komercinis projektas. Komisija nusprendė, kad pareikšdamas savoo nuomonę apie vakcinaciją D. Kepenis Valstybės politikų elgesio kodekso nepažeidė. Visgi, D. Kepenis gavo Komisijos įspėjimą, skatinantį vengti dviprasmiškai suprantamų pasisakymų, kurie COVID-19 pandemijos akivaizdoje galėtų sukelti visuomenėje nepagrįstą paniką ir nepasitikėjimą sveikatos apsaugos sistema (Komisijos 2021 m. rugsėjo 29 d. išvada).

Komisija taip pat gauna kreipimus dėl viešųjų ir privačių interesų derinimo. Štai 2022 m. birželio 29 d. išvadoje Komisija sprendė dėl parlamentaro Kasparo Adomaičio veiksnių atitikties Seimo statuto 18 straipsnio nuostatomis. Buvo sprendžiamas klausimas, ar K. Adomaitis, organizuodamas susitikimą savo gyvenamojoje vietovėje – Verkių seniūnijoje - su Vilniaus m. savivaldybės darbuotojais dėl numatomų darbų, nepažeidė pareigos derinti viešuosius ir privačius interesus bei draudimo naudoti Seimo mandatą ne pagal paskirtį. LVAT yra konstatavęs, kad *Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo pažeidimo kvalifikavimui pakanka nustatyti, jog priimant sprendimą pareiškėjas nepasielgė taip, kad nekiltų abejonių, jog egzistuoja toks konfliktas. <...> Todėl valstybės tarnautojas priimdamas sprendimus privalo vengti net šališkumo regimybės* (2011 m. lapkričio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A261-3154/2011).

Vis dėlto, Komisija pažymėjo, kad *viešųjų ir privačių interesų derinimą reglamentuojančios teisės aktų nuostatos negali būti aiškinamos pernelyg plečiamai. Tokiu atveju susidarytų situacija, kai pvz. Seimo Kaimo reikalų komitete negalėtų dirbti nė vienas Seimo narys, valdantis nuosavybės teise žemės valdas, Sveikatos reikalų komitete – Seimo nariai, turintys medicinos išsilavinimą ir pan.* Be to, interesų konfliktas negali būti hipotetinis, jis turi būti tiesioginis ir akivaizdus. Jį konstatuojant, kaskart būtina aiškiai ir nedviprasmiškai nurodyti, kokios faktinės aplinkybės patvirtina buvus konkretų asmens turtinį ar neturtinį suinteresuotumą. Komisija sprendė, kad K. Adomaitis Savo veiksmais pažeidimo nepadarė, kadangi *vien ta aplinkybė, kad Seimo narys K. Adomaitis vizito metu aplankė Vilniaus miesto dalis, esančias seniūnijos, kurioje yra ir jo paties gyvenamoji vieta, teritorijoje, neleidžia teigti, kad tokio vizito metu aptartų problemų galimas išsprendimas ateityje padidins Seimo nario nekilnojamojo turto vertę, pagerins jo gyvenamosios vietos aplinką ir dėl to jis galbūt negalėjo likti objektyvus ir nešališkas. Negalima konstatuoti, jog egzistuoja priežastinis ryšys tarp Seimo nario K. Adomaičio organizuoto vizito Verkių seniūnijoje ir asmeninio suinteresuotumo galbūt padidėsiančia jo nekilnojamojo turto verte, nes šios aplinkybės iš esmės laikytinos prielaidomis.* Tame pačiame kontekste taip pat paminėtinas 2009 m. Komisijos nagrinėtas klausimas dėl parlamentaro R. Ačo – jis nuo 2006 m. iš žmonos sesers vyro nuomojo 25 m² patalpas, esančias Raseiniuose, už 3 944 Lt mėnesinį mokesį. Patalpų nuomai buvo skiriamos lėšos, gaunamos Seimo narių parlamentinei veiklai finansuoti. Kadangi patalpų nuomotojas buvo žmonos sesers vyras, jis įeina į artimų giminaičių sąvoką. Seimo Etikos ir procedūrų komisija konstatavo, kad buvo pažeistos Seimo statuto 18 straipsnio 2 dalies ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatos (Komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvada). Pažymėtina, kad Seimo valdyba, išnagrinėjusi Komisijos kreipimąsi, sprendė, jog Ačiui nereikės grąžinti nuomos mokesčio, remiantis tuo, kad nuomojamos patalpos jau parduotos kitam asmeniui, iš kurio Ačas tas patalpas nuomoja. Viešųjų ir privačių interesų konflikto kontekste paminėtina 2019 m. lapkričio 13 d. Komisijos išvada dėl Seimo pirmininko viešųjų ir privačių interesų konflikto. Susidarė situacija, kuomet Seimo Pirmininkas V. Pranckietis sušaukė Seimo valdybos posėdį, kuriame numatyti svarstyti klausimą dėl nenumatyto Seimo posėdžio sušaukimo, siekiant svarstyti klausimą dėl nepasitikėjimo Seimo Pirmininku. Valdybos posėdyje Seimo Pirmininkas dėl šio klausimo balsavo, nuo su jo asmeniu tiesiogiai susijusio klausimo sprendimo nenusišalino ir kartu su kitais dalyvavusiais Seimo valdybos nariais priėmė sprendimą šaukti neeilinį Seimo plenarinį posėdį ir vykdyti nepasitikėjimo Seimo Pirmininku procedūrą tuo laiku, kurį pats buvo pasiūlęs. Taip pat Seimo Pirmininkas V.

Pranckietis nenusišalino ir nuo pirmininkavimo 2019 m. spalio 17 d. Seimo plenariniame posėdyje tuo metu, kai buvo svarstomi su juo tiesiogiai susiję klausimai.

Komisija konstatavo, kad Seimo narys V. Pranckietis turi tiek neturtinį, tiek ir turtinį suinteresuotumą eiti Seimo Pirmininko pareigas. Seimo Pirmininko pareiginis atlyginimas yra didesnis nei kito Seimo nario, Seimo Pirmininko įgaliojimai, lyginant su kitų Seimo narių, yra gerokai didesnės apimties (Seimo Statuto 29 straipsnis), Seimo Pirmininkui reprezentacijos išlaidoms apmokėti kiekvieną mėnesį skiriama didesnė suma, nei kitiems Seimo nariams (Seimo Statuto 15 straipsnio 3 straipsnio 1 dalis), Seimo Pirmininkas naudojami specifinėmis teisėmis (užtikrinama nuolatinė apsauga, vairuotojai ir pan.), Seimo Pirmininko sekretoriata aptarnauja didesnis politinio pasitikėjimo tarnautojų skaičius ir t.t. V. Pranckietis, vengdamas interesų konflikto, galėjo įgalioti posėdį sušaukti vieną iš savo pavaduotojų, tačiau to nepadarė. Komisija sprendė, kad:

1. Seimo Pirmininkas V. Pranckietis, 2019 m. spalio 15 d. sušaukdamas Seimo valdybos posėdį, jame dalyvaudamas ir balsuodamas priimant sprendimą dėl neeilinio Seimo plenarinio posėdžio, kuriame buvo vykdoma nepasitikėjimo Seimo Pirmininku procedūra, surengimo bei sušaukdamas ir dalyvaudamas Seimo valdybos 2019 m. spalio 17 d. posėdyje, pirmininkaudamas 2019 m. spalio 17 d. plenariniame posėdžiui ta apimtimi, kiek tame plenariniame posėdyje buvo sprendžiami su juo tiesiogiai susiję klausimai, pažeidė:

- Seimo nario konstitucinę pareigą vykdant savo funkcijas ir įgyvendinant valstybės valdžią vadovautis Konstitucija, teise ir joms paklusti bei veikė ne Tautos ir Lietuvos valstybės, o savo asmeniniais interesais, naudojosi savo, kaip Seimo Pirmininko, statusu savo asmeninei naudai gauti;

- Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymo 3 straipsnio 1 dalį, 11 straipsnio 1 dalį, Seimo statuto 18 straipsnio 6 dalį;

- Lietuvos Respublikos politikų elgesio kodekse įtvirtintus valstybės politiko elgesio principus, įpareigojančius 9 politikus elgtis sąžiningai, padoriai, nešališkai ir nesavanaudiškai, t. y. vengiant viešųjų ir privačių interesų konfliktų ir nesinaudojant savo pareigomis ar padėtimi siekiant tam tikro tikslo.

2. Kadangi 2019 m. spalio 15 d. Valdybos posėdis buvo sušauktas pažeidžiant aukščiau nurodytų teisės aktų reikalavimus, remiantis teisės principu ex injuria non oritur jus (neteisės pagrindu teisė neatsiranda), šio posėdžio metu priimti sprendimai negali sukelti teisinių pasekmių, t. y. yra neteisėti.

Taigi, šiuo atveju turime grubių procedūrinių pažeidimų pavyzdį, apimančių ir politikų elgesio kodekse įtvirtintų reikalavimų - elgtis sąžiningai, padoriai, nešališkai ir nesavanaudiškai, t. y. vengiant viešųjų ir privačių interesų konfliktų ir nesinaudojant savo

pareigomis ar padėti siekiant tam tikro tikslo – pažeidimą. Dėl procedūrinių pažeidimų Seimo valdybos posėdžio sprendimai paskelbti neteisėtais (2019 m. lapkričio 13 d. išvada). Įdomus klausimas, susijęs su Seimo narių dalyvavimu programėlėje „HumansApp“, buvo sprendtas Komisijoje 2019 m. – Parlamentaras A. Anušauskas prašė paaiškinti, ar Seimo nariai turi teisę dalyvauti programėlėje „HumansApp“, pagal kurią parlamentarai gali už atlyginimą susitikti pokalbiui su pageidaujančiais asmenimis ir, gavę už šį susitikimą atlygį, šias lėšas ar jų dalį paaugoti pasirinktai organizacijai. Komisija priminė Konstitucijoje įtvirtintą draudimą Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus už kūrybinę veiklą, taip pat Seimo statute numatytą Seimo nario pareigų nesuderinamumą su kitomis pareigomis valstybės įstaigose ir organizacijose, taip pat darbo verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse. Pažymėtina, kad Seimo statuto 12 straipsnis nustato Seimo nario pareigą nuolat susitikinėti su rinkėjais ir juos informuoti apie savo veiklą. Komisija išaiškino, kad *dalyvaudami programose kaip „HumansApp“ Seimo nariai su žmonėmis (rinkėjais) susitinka už nustatytą mokestį, nors susitikimas su rinkėjais yra Seimo narių pareiga. Tai jog mokestis už susitikimą nemokamas tiesiogiai Seimo nariui, o pervedamas jo pasirinktai organizacijai, nepaneigia fakto, jog skelbdamas mokamus susitikimus, Seimo narys naudoja Seimo nario mandatą ne pagal paskirtį.* Komisija taip pat nusprendė, kad Seimo narių dalyvavimas programėlėje „HumansApp“ ir atlygio už susitikimus su žmonėmis (rinkėjais) nustatymas yra nesuderinamas su Seimo nario pareigomis (Komisijos 2019 m. liepos 10 d. išvada).

Apibendrinant, tiek kreipimusi į Komisiją, tiek Komisijos priimtų išvadų skaičiai byloja parlamentarų etikos ir procedūrų reikalavimų laikymosi užtikrinimo svarbą. Komisijos veikla apžvelgiama nagrinėjant Komisijos išvadas dėl parlamentarų balsavimo, kito asmens registravimo, dviprasmiškų pasisakymų viešoje erdvėje, viešųjų ir privačių interesų derinimo ypatumų, Seimo mandato naudojimo ir Seimo nario atlyginimo. Taip pat išskirtina apkaltos procedūros parlamentarams taikymo problematika – tai ilgas, sudėtingas ir daug subjektų įtraukiantis procesas, kurio rezultatai gali priklausyti nuo politinių interesų, o ne teisinio pažeidimų vertinimo. Parlamentarų padaryti etikos pažeidimai ir procedūrų pažeidimai dažniausiai yra neatskiriami, kadangi padarius procedūrinį pažeidimą beveik kaskart tai tampa ir etikos pažeidimu.

5. Parlamentarų etikos reguliavimo lyginamieji aspektai užsienio kontekste

Efektyviai kiekybine ir kokybine prasme veikianti valdžia – kiekvienos pažangios valstybės siekiamybė. Etiški sprendimai, etiška viešoji politika, etiška visuomenės tarnautojų ir politikų veikla yra pasitikėjimo valdžia, gero valstybės tarnybos įvaizdžio pagrindas (Palidauskaitė, 2001) – šie dėsniai yra universalūs ir peržengia vienos valstybės ribas. Siekiant atskleisti parlamentarų etikos reguliavimą užsienyje, toliau pateikiami Prancūzijos, Kanados ir Didžiosios Britanijos reguliavimo pavyzdžiai.

5.1. Parlamentarų etikos reguliavimas Prancūzijoje

Prancūzija turi išskirtinai turtingą parlamentarų etikos reguliavimo istoriją. Štai Prancūzijos Nacionalinis konventas, pirmoji Prancūzijos revoliucinė asamblėja, įsteigė komitetą išrinktų atstovų turto būklei ištirti prieš ir po Prancūzijos revoliucijos, siekiant nustatyti bet kokius skirtumus, kurie galėtų reikšti, kad atstovai praturtėjo iš revoliucinės veiklos. Ši revoliucinė praktika vėl atsirado po dviejų šimtmečių, devintojo dešimtmečio pabaigoje, kai buvo parengtos taisyklės, kuriomis buvo siekiama kontroliuoti politinio gyvenimo finansavimą ir atsirado renkamų atstovų turto kontrolė. Be dėmesio nepaaiškinamiems turto pokyčiams, parlamentinėje etikoje Prancūzijoje daug dėmesio skirta interesų konfliktų prevencijai – buvo įtvirtinti draudimai, draudžiantys politinių ir profesinių pareigų sujungimą (Wickberg, Phelippeau, 2022).

Dabartinė Prancūzija turi dviejų rūmų parlamentą, kurio žemieji rūmai yra Nacionalinė Asamblėja, o aukštieji – Senatas. Nacionalinė asamblėja turi atstovauti visai prancūzų tautai, o Senatas turi atstovauti prancūzų vietos organams. Senato vidinėse taisyklėse numatyta pareiga dalyvauti Komisijos posėdžiuose, kurios nesilaikant gali grėsti pašalinimas iš komisijos ir atlygio sumažinimas. Abiejų rūmų vidinėse taisyklėse taip pat numatytos poveikio priemonės už „neparlamentinį“ elgesį posėdžiuose (įspėjimą, pašalinimą), kuris gali pasireikšti tokiais veiksmais, kaip asmeninė kito asmens ataka, bet kokie trukdymai, sutrikdantys viešąją tvarką, įžeidinėjimai, provokacijos, grasinimai.

Nuo 2011 m. parlamento etika buvo laipsniškai formalizuota, abiejų rūmų vidinėse taisyklėse nustatytos etikos kodekso nuostatos, įtraukta parlamentarų pareiga pateikti privačių interesų deklaracijas. Atsakomybę už jų priežiūrą ir vykdymą pasidalijo vidinis Etikos komitetas (Senate) ir nepriklausomas etikos komisaras (Nacionalinėje Asamblėjoje). Visgi, galutiniai sprendimai dėl sankcijų už pažeidimus taikymo paliekami kiekvienų rūmų Nuolatiniam komitetui (Abjorensen, 2014).

2013 m. sukūrus Viešojo gyvenimo finansinio skaidrumo įstatymą ir įsteigus Viešojo gyvenimo skaidrumo vyriausiąją tarnybą (High Authority for Transparency in Public Life) – nepriklausomą instituciją, kuri prižiūrėtų ir įgyvendintų taisykles, reglamentuojančias valstybės pareigūnų, įskaitant parlamento narius, etišką elgesį - prie turto deklaracijų buvo įtrauktos pajamų, finansinių interesų ir veiklos deklaracijos. Parlamentarams taip pat buvo suteikta galimybė įvairiuose registruose deklaruoti gautas dovanas, keliones, kuriose dalyvavo, bei situacijas, apie kurias, jų nuomone, turėtų pranešti (Wickberg, Phelippeau, 2022).

Pagal Įstatymą Nr. 2014–12, parlamentarams nuo 2017 m. uždrausta kartu su savo parlamento mandatu turėti tam tikrus vietos vykdomosios valdžios, pvz., mero, mero pavaduotojo ar vietos valdžios (vice)prezidento, mandatus.

Taigi, Prancūzijos parlamentinės etikos reguliavimas turi turtingą bei ilgą istoriją, tačiau jo formalizavimas užtruko net ilgiau, nei Lietuvoje. Prancūzijos leidžiamoji valdžia susideda iš dviejų rūmų parlamento, sudaryto iš Nacionalinės asamblėjos ir Senato. Abiejų rūmų vidinės taisyklės numato elgesio reikalavimus parlamentarams, jų sudėtyje tarsi įtvirtinti atskiri etikos kodeksai, privačių interesų deklaravimo pareiga. Atsakomybę už jų priežiūrą ir vykdymą pasidalijo vidinis Etikos komitetas (Senate) ir nepriklausomas etikos komisaras (Nacionalinėje Asamblėjoje). Pažymėtina, kad nuo 2017 m. parlamentarams uždrausta kartu su savo parlamento mandatu turėti tam tikrus vietos vykdomosios valdžios, pvz., mero, mero pavaduotojo ar vietos valdžios (vice)prezidento, mandatus. Lietuvoje toks draudimas yra išplėstas – Seimo narys negali užsiimti ir gauti atlyginimo iš jokios kitos veiklos, išskyrus Seimo nario ar kūrybinę veiklą.

5.2. Parlamentarų etikos reguliavimas Kanadoje

Kanadoje parlamento narys atstovauja savo apygardai Bendruomenių rūmuose. Kartu su Kanados karūna ir Senatu Bendruomenių rūmai sudaro Kanados dviejų rūmų įstatymų leidžiamąją valdžią. Išrinkti ir prisiekę nariai, vykdydami parlamentines funkcijas, privalo laikytis tam tikrų elgesio taisyklių, reglamentuotų tokiuose teisės aktuose: Bendruomenių rūmų nuostatos (Standing orders of the House of Commons), Interesų konfliktų kodeksas (the Conflict of Interest Code), Bendruomenių rūmų narių elgesio kodeksas: seksualinis priekabiavimas tarp narių (the Code of Conduct for Members of the House of Commons: Sexual Harassment between Members), Kanados parlamento aktas (Parliament of Canada act) (House of Commons, 2017).

Viena pagrindinių Seimo nario pareigų – tai pareiga dalyvauti Bendruomenių rūmų posėdžiuose, kylanti iš Bendruomenių rūmų nuostatų. Šis teisės aktas yra nuolatinio pobūdžio rašytinės taisyklės, kuriomis reglamentuojama Bendruomenių rūmų veikla. Nuostatų nuolatinis pobūdis reiškia, kad jos nenustoja galioti pasibaigus parlamento sesijai. Nuostatose pateikiamas išsamus teisėkūros proceso aprašymas, pirmininko vaidmuo, taisyklės, reglamentuojančios komitetų darbą ir pan.

Kanados pažangumą įrodo atskiras teisės aktas, reguliuojantis parlamento narių elgesį seksualinio priekabiavimo kontekste. Jame apibrėžta seksualinio priekabiavimo sąvoka, aprašyta pranešimo apie įvykį procedūra, tyrimo procedūra, mediacijos procesas, drausminės priemonės, taip pat nurodoma, kad kiekvienas parlamento narys privalo pasirašyti pasižadėjimą, kuriuo įsipareigoja prisidėti kuriant darbo aplinką be seksualinio priekabiavimo.

Kanados Interesų konfliktų kodeksas yra Bendruomenių rūmų teisės reguliuoti savo vidaus reikalus ir bausti savo narius už netinkamą elgesį išraiška. Kanados Interesų konfliktų kodekse nustatyta, kad parlamento nariai privalo atskleisti savo privačius interesus, o tokia deklaracija turi būti prieinama viešai visuomenei susipažinti. Nariai negali dalyvauti diskusijose ar balsuoti dėl klausimų, kurie susiję su privačiais interesais. Taip pat įtvirtintas draudimas nariams ir jų šeimų nariams tiesiogiai ar netiesiogiai priimti dovanas ar naudą, kuri, kaip galima pagrįstai manyti, buvo suteikta siekiant paveikti jų pareigų atlikimui. Išimtis daroma su mandagumu ar protokolu susijusioms dovanoms ir svetingumui, kuriais nariai paprastai naudojasi, taip pat įstatymu leidžiamoms kompensacijoms. Nariai gali prašyti atlikti interesų konflikto tyrimą, jei mano, kad kitas narys nesilaikė Interesų konflikto kodekse nustatytų įsipareigojimų, tyrimas taip pat atliekamas Bendruomenių rūmų paklausimo pagrindu bei interesų konfliktų ir etikos komisaro iniciatyva. Tyrimus atlieka interesų konfliktų ir etikos komisaras, tyrimai atliekami privačiai. Tyrimų ataskaitos skelbiamos viešai. Interesų konfliktų ir etikos komisaras nedelsdamas sustabdo tyrimą, jei turi yra pagrįstų priežasčių manyti, kad narys padarė nusikaltimą bei pranešą atitinkamoms institucijoms. Komisaras gali rekomenduoti atitinkamas sankcijas, dėl kurių taikymo sprendžia Bendruomenių rūmai. Pažymėtina, kad Kanadoje priimtas Interesų konfliktų aktas (Conflict of Interest Act), reguliuojantis išskirtinai valstybės tarnautojų elgesį.

Kanados Senato narių, pareigūnų ir darbuotojų pagrindines elgesio ir etikos taisykles reglamentuoja Etikos ir interesų konflikto kodeksas (Ethics and Conflict of Interest Code). Kanados parlamento aktas apibrėžia Kanados parlamento veiklos taisykles (įskaitant tiek Bendruomenių rūmus, tiek Senatą) bei papročius, jo pagrindas yra Kanados Konstitucija. Etikos ir interesų konflikto kodekso bei Kanados parlamento įstatymo pagrindu Senate

veikia Senato etikos pareigūnas ir Senato etikos pareigūnų tarnyba. Senato etikos pareigūnas ir Senato Etikos pareigūnų tarnyba atlieka Senato narių elgesio priežiūrą, Etikos ir interesų konflikto kodekso laikymąsi, atlieka procedūrinius minėto kodekso pažeidimų tyrimus (Parliament of Canada Act). Prašymas dėl Etikos ir interesų konflikto kodekso pažeidimų tyrimo gali būti pateikiamas kito Senato nario Senato etikos pareigūnų tarnybai. Tuo atveju, jei nustatomas pažeidimas, Senato Etikos pareigūnų tarnyba Senatui gali siūlyti įvairias priemones, įskaitant: apriboti balsavimo teisę posėdžių metu, pašalinti asmenį iš einamų pareigų, įsakyti atsiprašyti nukentėjusių asmenų, pareikalauti gražinti gautą naudą ir t.t.

Taigi, nors Kanados leidžiamoji valdžia susideda iš Bendruomenių rūmų, Kanados karūnos ir Senato, tačiau Kanados parlamentinės etikos reguliavimas turi panašumų su Lietuvos reglamentavimu. Tiek Kanada, tiek Lietuva, turi parlamentarų etikos kodeksus, Kanados Interesų konfliktų kodeksas panašus į VPIDĮ, Kanados Bendruomenių rūmų nuostatos ir parlamento aktas panašūs į Seimo statutą. Visgi, tam tikrose srityse Kanados parlamentarų etikos reglamentavimas yra pažengęs toliau – pavyzdžiui, yra išskirtas teisės aktas, reglamentuojantis seksualinio priekabiavimo draudimą tarp parlamento narių.

5.3. Parlamentarų etikos reguliavimas Didžiojoje Britanijoje

Didžiosios Britanijos įstatymų leidžiamosios valdžios struktūra sudaryta iš Bendruomenių rūmų ir Lordų rūmų. Tiek Bendruomenių rūmai, tiek Lordų rūmai turi atskirus jiems taikomus etikos kodeksus. Bendruomenių rūmuose elgesio kodekso laikymąsi prižiūri Parlamento standartų komisaras ir Standartų komitetas. Parlamentarai privalo registruoti įvairius finansinius interesus, kurie gali būti susiję su jų darbu parlamente. Komisarą prižiūri ir valdo Bendruomenių rūmų narių interesų registro tvarkymą, konsultuoja parlamentarų apie deklaruotiną informaciją; tiria skundus dėl narių, kurie galimai pažeidžia etikos kodeksą ir praneša apie išvadas Standartų komitetui. Standartų komitetas svarsto komisaro išvadas, pateikia savo rekomendacijas parlamentui bei atlieka komisaro veiklos priežiūrą. Standartų komitetas pateikia savo vertinimą apie komisaro atlikto tyrimo išvadas, skiria sankcijas savo nuožiūra (pvz. reikalauti parlamento nario atsiprašymo, reikalauti žalos atlyginimo), o rimtų pažeidimų atvejais teikia rekomendacijas parlamentui dėl sankcijų taikymo (pvz., laikinai sustabdyti įgaliojimus, pašalinti parlamentarį iš pareigų) Pažymėtina, kad Standartų komitetą sudaro ne tik parlamento nariai, bet ir visuomenės atstovai (po 7 narius). Visuomenės atstovai yra atrenkami atviro ir nešališko konkurso būdu.

Lordų rūmuose elgesio kodekso laikymąsi prižiūri Lordų rūmų standartų komisaras. Minėtas komisaras atlieka tyrimą dėl Lordų etikos kodekso pažeidimų, finansinės paramos taisyklių pažeidimų, parlamento patalpų naudojimo pažeidimų. Tuo atveju, jei nustatomas pažeidimas, Lordų rūmų komisaras kreipiasi į Lordų rūmų Elgesio komitetą. Šis komitetas apsvarsto tinkamas sankcijas ir jas pritaiko arba, griežčiausių sankcijų atveju, teikia savo rekomendacijas Lordų rūmams. Pažymėtina, kad patys Lordų rūmai renkasi Lordų rūmų elgesio komitetą.

Tiek Bendruomenių rūmų, tiek Lordų rūmų nariai turi pareigą deklaruoti savo interesus. Bendruomenių rūmų narių interesų registre pateikiami parlamentarų finansiniai interesai, kurie apima su nario pareigomis nesusijusį darbą ar konsultavimą, dovanas, narystę organizacijoje, kitus aspektus, galinčius turėti įtakos jų pozicijai, sprendimams parlamente. Lordų rūmų narių interesų registre deklaruojami bet kurie aktualūs interesai, kuriuos Lordai turi už parlamento ribų (į tokių interesų apibrėžimą įeina tiek finansiniai, tiek ne finansiniai interesai).

Didžiojoje Britanijoje taip pat sukurta Nepriklausoma parlamentinių standartų institucija (IPSA), įgaliota reguliuoti parlamentarų veiklos išlaidas, nustatyti jų atlyginimus ir pensijas bei teikti finansinę paramą parlamentarams vykdant parlamento funkcijas. Paminėtinas ir Nepriklausomų ekspertų grupė (Independent Expert Panel / IEP), įsteigta spręsti parlamentarų elgesį, susijusį su skundais dėl patyčių ir priekabiavimo. Šią grupę sudaro nepriklausomi teisės ir žmogiškųjų išteklių ekspertai, sprendžiantys, kokią bausmę skirti parlamentarams, pripažintiems kaltais, bei nagrinėjantys bet kokius vėlesnius skundo pareiškėjo arba kaltinamojo apeliacinius skundus. Visgi, dėl ekspertų grupės išvadų vyksta galutinis balsavimas parlamente, todėl parlamentas išlaiko tam tikrą proceso kontrolę (David – Barrett, 2022).

Taigi, Didžiosios Britanijos leidžiamosios valdžios struktūra yra gana išskirtinė – ji sudaryta iš Bendruomenių rūmų ir Lordų rūmų. Kiekvienas iš jų turi atskirus jam taikomus etikos kodeksus, atskirus interesų registrus, be to, turi ir atskirus priežiūrą vykdančius subjektus: Bendruomenių rūmuose tai Parlamento standartų komisaras ir Standartų komitetas, o Lordų rūmuose - Lordų rūmų standartų komisaras bei Lordų rūmų Elgesio komitetas. Didžiojoje Britanijoje taip pat sukurta Nepriklausoma parlamentinių standartų institucija (IPSA) (reguliuoja parlamentarų veiklos išlaidas, nustatyto jų atlyginimus ir pensijas bei teikia finansinę paramą parlamentarams vykdant parlamento funkcijas), ir Nepriklausomų ekspertų grupė (nagrinėja parlamentarų elgesį, susijusį su skundais dėl patyčių ir priekabiavimo). Didžiosios Britanijos ir Lietuvos parlamentarų etikos

reguliavimo panašumus galime išvelgti per etikos kodeksų įtvirtinimą, reikalavimą parlamentarams deklaruoti privačius interesus.

Apibendrinant, skirtumai Prancūzijos, Kanados ir Didžiosios Britanijos parlamentarų etikos reguliavime kyla jau iš pačios leidžiamosios veiklos struktūros – Lietuvoje ją įgyvendina tik Seimas, tuo tarpu minėtose valstybėse ji padalinta į du rūmus. Kiekvieni iš šių rūmų turi atskiras etikos nuostatas savo parlamentarams, skiriasi jų priežiūrą vykdančys subjektai, sprendimų dėl etikos pažeidimų priėmimo tvarka. Vis dėlto, visose valstybėse įvairiomis formomis yra įtvirtinti etikos kodeksai bei pareiga deklaruoti privačius interesus, egzistuoja privačių interesų registrai, prieinami viešai. Pažymėtina, kad tarp valstybių išsiskiria Kanados pažangumas – ji yra išskyrusi teisės aktą, reglamentuojantį seksualinio priekabiavimo draudimą tarp parlamento narių.

Išvados

1. Moralinių imperatyvų įgyvendinimo mechanizmo sukūrimas puikiai atsispindi profesijų, kurių veikla susijusi ne tik su asmeniniais, bet ir su visuomeniniais interesais, reguliavime. Tiek teisėjams, tiek advokatams bei valstybės tarnautojams taikomi specifiniai teisės aktai, apibrėžiantys jų veiklos ir elgesio principus. Atskirai paminėtini tokie taikomosios etikos reguliavimą įtvirtinantys teisės aktai nagrinėtų subjektų aspektu: Teisėjų etikos kodeksas, Advokatų etikos kodeksas, atskiri statutinių pareigūnų etikos kodeksai, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas. Atitinkamai suformuota ir etikos pažeidimų nagrinėjimo sistema: teisėjų etikos ir procedūrų pažeidimus nagrinėja teisėjų etikos ir drausmės komisija bei teisėjų garbės teismas, advokatų – advokatų garbės teismas, valstybės tarnautojų – institucijų/įstaigų viduje suformuotos komisijos/vadovas, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, Seimo kontrolieriai.
2. Poreikis profesionaliai spręsti moralinius konfliktus lėmė parlamentinės etikos formavimąsi, kurios ištakos slypi viduramžių gildijose bei atskirų profesijų atstovų (juristų, medikų, pirklių) veiklos moralinių reguliatyvų formavime. Parlamentinė etika bei procedūriniai reikalavimai dar tarpukariu buvo įtvirtinti Laikinojo Steigiamojo Seimo statute. 1994 m. vasario 26 d. įsigaliojo jau po nepriklausomybės atgavimo priimtas Seimo statutas, kurio reikšmingi pakeitimai buvo atlikti 1999 m., 2011 m. bei 2020 m. Seimo Etikos ir procedūrų komisijai istoriškai reikšmingas ne tik Seimo statutas, bet ir 2006 m. įsigaliojęs Valstybės politikų etikos kodeksas, kartu su 1997 m. įsigaliojusiu Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymu. Pažymėtina, kad pastarasis įstatymas taikomas tiek Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos veikloje, tiek Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veikloje.
3. Parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas visų pirma kyla iš konstitucinės nuostatos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kuri kyla iš teisinės valstybės, gero administravimo principų, taip pat valdžių padalijimo principo. Konstitucijos turiniui įtaką padarė Venecijos komisijos ekspertų komentarai, tačiau pagal komentarus nekoreguotas ir vis dar prieštaringai vertinamas Seimo nario imuniteto panaikinimo tvarkos klausimas. Parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas taip pat įtvirtintas Seimo statute, Valstybės politikų elgesio kodekse, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatyme, Seimo Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklėse. Seimo statute apibrėžtos pagrindinės Seimo nario teisės ir pareigos,

plačiausiai reguliuojama tiek Seimo narių etika, tiek procedūriniai reikalavimai, taip pat įtvirtintas Etikos ir procedūrų komisijos sudarymas, komisijos kryptys ir įgaliojimai. Valstybės politikų elgesio kodeksas pateikia etikos, privačių interesų deklaravimo reikalavimus valstybės politikams, be to, šiame teisės akte įtvirtinta nemažai su Komisijos veikla susijusių procedūrinių aspektų. Šiame kodekse atskiriamos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos bei Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos funkcijos. Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas padeda atskleisti Seimo narių privačius interesus bei užkirsti kelią interesų konfliktams, įtvirtina kandidato į Seimo narius pareigą pateikti privačių interesų deklaraciją, interesų konflikto draudimus, nusišalinimo tvarką, dovanų ar paslaugų priėmimo ribojimus.

4. Analizuojant Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veiklą, išskirtina apkaltos procedūros parlamentarams taikymo problematika – tai ilgas, sudėtingas ir daug subjektų įtraukiantis procesas, kurio rezultatai gali priklausyti ne nuo etikos ir procedūrų pažeidimų rimtumo, bet nuo politinių partijų strategijos, grėsmės parlamento daugumai. Apžvelgiant Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veiklą, konstatuotina, kad ši komisijai yra aktyvi ir reikšminga - tiek kreipimūsi, tiek priimtų išvadų skaičiai byloja parlamentarų etikos ir procedūrų reikalavimų reguliavimo svarbą. Pabrėžtina, kad parlamentarų padaryti etikos pažeidimai ir procedūrų pažeidimai dažniausiai yra neatskiriami, kadangi padarius procedūrinį pažeidimą beveik kaskart tai tampa ir etikos pažeidimu.
5. Etiški sprendimai, etiška politikų veikla yra pasitikėjimo valdžia, gero valstybės tarnybos įvaizdžio pagrindas, todėl būtinybė reguliuoti parlamentarų etika yra universali. Prancūzijoje, Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, kaip ir Lietuvoje, yra įtvirtinti parlamentarų etikos kodeksai bei pareiga deklaruoti privačius interesus, egzistuoja privačių interesų registrai, prieinami viešai. Vis dėlto, nemažai skirtumų kyla iš pačios leidžiamosios valdžios struktūros – Lietuvoje ją įgyvendina tik Seimas, tuo tarpu minėtose valstybėse ji padalinta į du rūmus. Kiekvienis iš šių rūmų turi atskiras etikos nuostatas savo parlamentarams, skiriasi jų priežiūrą vykdančios subjektai, sprendimų dėl etikos pažeidimų priėmimo tvarka.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos Seimo Statutas (1994). Valstybės žinios, 1944, 15-249

Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). Valstybės žinios, 1994, 46-851

Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas (1997). Valstybės žinios, 1997, 67-1659

Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (1999). Valstybės žinios, 1999, 66 2130

Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas (1999). Valstybės žinios, 1999, 60-1945

Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (2004). Valstybės žinios, 2004, 50-1632

Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas (2006). Valstybės žinios, 2006, 102-3938

Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas (2006) Visuotinis teisėjų susirinkimas, 2006, 12 P-8

Lietuvos Respublikos Vyriausios tarnybinės etikos komisijos įstatymas (2008). Valstybės žinios, 2008, 81-3176

Lietuvos advokatų etikos kodeksas (2016). TAR 10280

Parliament of Canada Act (1985). R.S.C., 1985, c. P-1

Standing Orders of the House of Commons (1927). JL164.4 1927 (žr. https://parl.canadiana.ca/view/oop.ordreg_HOC_1927_1)

Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo specialiosios tyrimo komisijos pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Petriui Gražuliui pagrįstumui ištirti ir išvadai dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą parengti sudarymo“ projektas (2023). TAR XIVP-2537(3)

Specialioji literatūra:

- Abjorensen, S. (2014) Code of Conduct and Ethics for Parliamentarians: A Comparative Study of France, Australia and Canada. Parliamentary Institute of Cambodia
- Akmenytė-Ruzgienė, V. (2020) Lietuvos Steigiamojo seimo seniūnų sueiga: vyresniųjų konvento veiklos gairės. *Parlamento studijos*, Nr. 29, p. 98-142
- Andriulis, V. (2002) Valstybės tarnautojų etika Lietuvos Respublikos įstatymų kontekste. Vilnius: Margi raštai
- Autorių kolektyvas (2017) Lietuvos Konstitucinė teisė. Mykolo Romerio universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras
- Bernardinai.lt. Advokatai diskutavo apie profesinę etiką [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2011-03-23-advokatai-diskutavo-apie-profesine-etika/>
- Elizabeth Dávid-Barrett (2022) Shirking Self-Regulation? Parliamentary Standards in the UK, Public Integrity. DOI: 10.1080/10999922.2022.2075632
- European commission for democracy through law (Venice Commission) (2014), Report on the scope and lifting of parliamentary immunities, Study No. 714/2013
- Grigienė, J. (2012) Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (9), p. 5-16
- Gruodytė, E. ir kt. (2016) Teisininkų etika: nuo status quo pavyzdinio modelio link. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.
- House of Commons (2017) House of Commons Procedure and Practice. Canada: House of Commons
- Iq.lt Advokatų etika. Raudonosios linijos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://iq.lt/advokatas-iq/raudonosios-linijos/215777>
- Kalenda, Č. (2009) Taikomoji etika: iškilimas ir ypatybės Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, t. 20, Nr. 1, p. 55-62

Kanapinskas, V. (2014) Apribojimai ir draudimai už Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo pažeidimus: kai kurie probleminiai aspektai. Viešoji politika ir administravimas, t. 13, Nr. 4, p. 618-628

Kližentis, V.(2007) Ar gali advokatas, vadovaudamasis LR advokatūros įstatymu, sudaryti su klientu pactum de quota litis susitarimą? Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: Vytauto Didžiojo universitetas

Miliuvienė, J. (2020) Soft Law įtaka konstitucinės jurisprudencijos raidai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S001), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.

Navickienė, Ž. (2018) Subjektai, dalyvaujantys Lietuvos teisėjų Profesinės etikos vertinime. Jurisprudencija, Nr. 25 (2), p. 357-379

Paliduskaitė, J. (2001) Viešojo administravimo etika: vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2001.

Paliduskaitė, J. (2003) Viešoji politika ir administravimas Nr. 4, p. 82-90

Paliduskaitė, Jolanta (2003) Elgesio kodeksai: naujos teorinės paradigmos ir praktiniai įgyvendinimo aspektai. Viešoji politika ir administravimas, Nr. 6, p. 55-64

Ruzgytė, E. (2017). Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. Parlamento studijos, Nr. 23, p. 122-153

Seimo Etikos ir procedūrų komisija (2017) *Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2017 m. veiklos ataskaita*. Vilnius: Seimo Etikos ir procedūrų komisija

Seimo Etikos ir procedūrų komisija (2018) *Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2018 m. veiklos ataskaita*. Vilnius: Seimo Etikos ir procedūrų komisija

Seimo Etikos ir procedūrų komisija (2019) *Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2019 m. veiklos ataskaita*. Vilnius: Seimo Etikos ir procedūrų komisija

Seimo Etikos ir procedūrų komisija (2020) *Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2020 m. veiklos ataskaita*. Vilnius: Seimo Etikos ir procedūrų komisija

Spaičienė, J. (2010) Teisėjų atsakomybės instituto tradicija Lietuvos teisėje. Baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: Vytauto Didžiojo universitetas

Specialiųjų tyrimų tarnyba (1996) Etika valstybės tarnyboje – šiandienos problemos ir praktika. Vilnius: Specialiųjų tyrimų tarnyba

Šlapkauskas, V. (2008). Globalios rinkos iššūkiai rengiant teisininkus. *Jurispudencija*, 10(112), 29;

Teise.pro. Teisėjų profesinės etikos priežiūros modelis: instituciniai ir procedūriniai aspektai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/11/24/j-pauzaite-kulvinskiene-teiseju-profesines-etikos-prieziuros-modelis-instituciniai-ir-proceduriniai-aspektai/>

Teismai.lt. Dar kartą apie teisėjų etiką, drausmę ir garbę: „Teisingumas turi būti ne tik vykdomas – jo vykdymas turi būti pastebimas“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/dar-karta-apie-teiseju-etika-drausme-ir-garbe-teisingumas-turi-buti-ne-tik-vykdomas-jo-vykdytas-turi-buti-pastebimas/9929>

Vaičiukynaitė, L. (2016) Ar Seimo nario imunitetas gali būti taikomas tik dėl jo kaip Seimo nario veiklos?. Magistro darbas, teisė. Vytauto didžiojo universitetas

Venecijos komisijos studija (2003) Report on the scope and lifting of parliamentary immunities, CDLAD(2014)011

Vitkauskaitė, V. (2009) Etikos pažeidimai ir LR valstybės tarnybos įvaizdis. Magistro darbas, socialiniai mokslai (03S1), Šiaulių universitetas.

Vitkauskas, K., Junevičius, A. (2018) Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymo vykdymo priežiūra ir kontrolė: probleminiai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, T. 17, Nr. 1/2018, Vol. 17, No 1, p. 141-155

Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (2020) Rekomendacinės gairės dėl dovanų ir paslaugų priėmimo apribojimų. Vilnius: Vyriausioji tarnybinės etikos komisija

Wickberg, S., Phelippeau, E. (2022) From Prohibition to Regulation: Towards the Institutionalization of Parliamentary Ethics in France. Public Integrity, DOI: 10.1080/10999922.2022.2079296

Žalimas, D. (2020) *Venecijos komisijos rekomendacijos – vienas svarbiausių oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros šaltinių*. Vilnius: Lietuvos Respublikos konstitucinis teismas

Teismų praktika:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimas dėl 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 10 d. išaiškinimas

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A10-655/2005

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A261-3154/2011

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-3419-602/2020

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-769-415/2021

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-939-492/2020

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1845-756/2021

Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-56-516/2020

Kiti šaltiniai:

Teisėjų garbės teismo 2005 m. liepos 13 d. sprendimas

Teisėjų garbės teismo 2018 m. kovo 15 d. sprendimas drausmės byloje Nr. 8/2018

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2023 m. balandžio 5 d. sprendimas Nr. 101-I-9

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2022 m. gruodžio 21 d. išvada Nr. 101-I-31

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvadą Nr. 101-I-33

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2017 m. gegužės 31 d. išvada Nr. 101-I-18

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2021 m. rugsėjo 29 d. išvada Nr. 101-I-29

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2019 m. liepos 10 d. išvada Nr. 101-I-11

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2019 m. lapkričio 13 d. išvada Nr. 101-I-21

Santrauka

Seimo Etikos ir procedūrų komisijos teisinės padėties pagrindai

Greta Lebednykaitė

Darbe analizuojamas profesinės etikos tarpdiscipliniškumas, apimant teisėjus, advokatus bei valstybės tarnautojus. Pažymima, kad tiek teisėjams, tiek advokatams bei valstybės tarnautojams taikomi specifiniai teisės aktai, apibrėžiantys jų veiklos ir elgesio principus, išskiriami pagrindiniai minėtų subjektų etikos reguliavimą įtvirtinantys teisės aktai, išskiriama etikos pažeidimų nagrinėjimo sistema bei atsakingi subjektai. Aukštesni etikos reikalavimai siejami su didesniais visuomenės lūkesčiais ir būtinybe išlaikyti visuomenės pasitikėjimą.

Autorė toliau analizuoja Seimo etikos ir procedūrų reglamentavimo istorinę raidą Lietuvos tarpukario laikotarpiu bei po nepriklausomybės atgavimo. Pabrėžiamas po nepriklausomybės atgavimo egzistavęs neigiamas neetiško, savanaudiško, biurokратиško Lietuvos valdininko paveikslas, kurį skubėta ištaisyti etikos ir procedūrų reglamentavimu. Išskiriami svarbiausi teisės aktai, suformavę dabartinę etikos ir procedūrų kontrolės sistemą, detaliai analizuojama Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veiklos krypčių kaita.

Darbe analizuojama parlamentinės etikos ir procedūrų bei Seimo Etikos ir procedūrų komisijos reglamentavimo pagrindai. Išaiškinama, kad parlamentarų etikos ir procedūrų reguliavimas visų pirma kyla iš konstitucinės nuostatos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kuri kyla iš teisinės valstybės, gero administravimo principų, taip pat valdžių padalijimo principo. Išskiriami tokie svarbiausi parlamentinę etiką ir procedūras reglamentuojantys teisės aktai: Seimo statutas, Valstybės politikų elgesio kodeksas, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas, Seimo Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklės.

Autorė taip pat analizuoja Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veiklą tiriant parlamentarų etikos ir procedūrų pažeidimus, išskiria apkaltos procedūros parlamentarams taikymo problematiką. Seimo Etikos ir procedūrų komisijos veikla nagrinėjama balsavimo už kitą parlamentarą, kitų asmenų registravimo kalbėti Seimo posėdyje, valstybės pozicijų neatitinkančio naratyvo skleidimo, dezinformacijos skleidimo, viešųjų ir privačių interesų derinimo, nusišalinimo reikalavimų, seimo mandato naudojimo ne pagal paskirtį bei draudimo gauti kitą, nei Seimo nario ir kūrybinį atlyginimą, kontekste.

Galiausiai, darbe analizuojamos Prancūzijos, Didžiosios Britanijos bei Kanados parlamentinės etikos ir procedūrų reglamentavimo sistemos. Pažymima, kad skiriasi šių šalių ir Lietuvos leidžiamosios veiklos struktūros, tačiau visose valstybėse įvairiomis formomis yra įtvirtinti etikos kodeksai bei pareiga deklaruoti privačius interesus, egzistuoja privačių interesų registrai, prieinami viešai.

Summary

Basics of the Legal Status of the Ethics and Procedures Commission of the Parliament

Greta Lebednykaitė

The thesis analyses the interdisciplinarity of professional ethics, including judges, lawyers and civil servants. It is noted that both judges, lawyers and civil servants are subject to specific legal acts defining the principles of their activity and behaviour. The author distinguishes the main legal acts establishing the ethics regulation of the aforementioned entities and the system for the investigation of their ethical violations. It is highlighted that higher ethical requirements are associated with higher public expectations and the need to maintain the public trust.

The author further explore the historical development of the regulation of the ethics and procedures of the Parliament in the interwar period of Lithuania and after the restoration of independence. The negative image of unethical, selfish, bureaucratic Lithuanian official, that existed after the restoration of independence, is emphasized, which hastened to be corrected by the regulation of ethics and procedures. The most significant legal acts that formed the current ethics and procedures control system are singled out, and the changes in the direction of the competencies of Ethics and Procedures Commission of the Parliament are analysed in detail.

The thesis analyses the basis of the regulation of parliamentary ethics and procedures and the Ethics and Procedures Commission of the Parliament. It is explained that the regulation of the ethics and procedures of parliamentarians stems from the constitutional provision that government institutions serve the people, which stems from the rule of lawfulness, the principles of good administration, as well as the principle of separation of powers. The following are the most important legal acts regulating parliamentary ethics and procedures: Seimas Statute, Code of Conduct for State Politicians, Law on Harmonization of Public and Private Interests, Rules of Procedure of Ethics and Procedures Commission of the Parliament.

The author also examines the activities of the Ethics and Procedures Commission of the Parliament in investigation of violations of the ethics and procedures of parliamentarians and highlights the issues of application of impeachment procedures to parliamentarians. The decisions of the Ethics and Procedures Commission are examined in the context of voting for another parliament member, registering another person to speak in the session,

spreading the narrative that disregards the state's position, disseminating disinformation, reconciling public and private interests, fulfilling the obligation to remove oneself, using the mandate of the Parliament according to its purpose and the ban on the receipt of any other compensation than for the work as a parliament member or compensation for creative activities.

Finally, the thesis analyses the regulatory systems of parliamentary ethics and procedures in France, Great Britain and Canada. It is noted that these countries and Lithuania have different structures of legislative branches, however in all states codes of ethics are established (in various forms) and the obligation to declare private interests is enshrined. Moreover, registers of private interests are available to the public.